

Een kijkje in mijn keuze

Studiekeuzes van jongeren met een
migratieachtergrond op het VMBO

JEUGD ACTIEF IN ONDERZOEK EN BELEID

Een kijkje in mijn keuze

Studiekeuzes van jongeren met een
migratieachtergrond op het VMBO

Deze rapportage is tot stand gekomen met medewerking van docenten en leerlingen van onderstaande scholen. Wij danken hen voor hun gastvrijheid en openhartigheid.

- het Hilfertsheem College (Hilversum)
- het Vakcollege Thamen (Uithoorn)
- het Oosterlicht College (Vianen)
- Het Baken- Stad College (Almere)
- Christelijk Lyceum (Zeist)
- ROC van Amsterdam (locatie MBO West)
- Zadkine College (Capelle aan de IJssel + Rotterdam)
- ROC Tilburg

Auteurs

Geeske Strating
Tynke Hof

Met medewerking van: Mamtaz Yusuf, Nickey van
den Berg, Tjallyen van der Worm

In opdracht van

NRO

Projectnummer: 405-00-860-073

© Stichting Alexander, November 2022

Inhoud

Inhoud	5
Managementsamenvatting	7
1 Inleiding	10
1.1 Vraagstelling	10
1.2 Aanleiding van het onderzoek	10
1.3 Leeswijzer	11
Farida	12
2 Methodologie	13
2.1 Principes van participatie in onderzoek	13
2.2 Methoden en uitvoering	14
2.2.1 Samenwerking met de doelgroep	14
2.2.2 Literatuuronderzoek	15
2.2.3 Narratieve interviews	16
2.2.4 Participatief jeugdonderzoek	16
2.3 Analyse	17
2.4 Kennisdeling	18
Abigail	19
3 Onderzoeksetting en definities	20
3.1 'Niet-westerse migratieachtergrond' of 'kind van migranten?'	20
3.2 Doelgroep in het Nederlandse onderwijs	20
3.3 Schoolloopbanen	21
3.4 LOB Onderwijs	22
Safiya	24
4 Theoretisch kader	25
4.1 Studiekeuzeprocessen	25
4.1.1 Het keuzep proces vanuit cognitief-rationeel perspectief	25
4.1.2 Het keuzep proces vanuit (persoonlijk) ontwikkelingsperspectief	26
4.1.3 Het keuzep proces vanuit dynamisch perspectief	26
4.2 Relevantie van de perspectieven voor dit onderzoek	28
4.3 Inclusiviteit in onderwijs	28
Ahmed	29
5 Resultaten narratieve interviews	30
5.1 Inleiding	30

5.2	Het perspectief op de toekomst	30
5.2.1	Toekomstbeelden	30
5.2.2	Mate van (zelf)vertrouwen richting de toekomst	31
5.2.3	Wereldbeeld	32
5.2.1	Droombaan	33
5.2.2	Toekomstdoelen	33
5.3	Houding en overtuigingen ten aanzien van het keuzeproces	34
5.3.1	Het studiekeuzeproces	34
5.3.2	Gevoelens ten aanzien van het keuzeproces	35
5.3.3	Studiekeuze versus beroepskeuze	36
5.3.4	Invloed van het netwerk	36
5.4	Kennis van profielen	40
6	Reflecties van de doelgroep op de resultaten	44
6.1	Het toekomstperspectief	44
6.2	Houding ten opzichte van het keuzeproces	45
6.3	Omgaan met verwachtingen	46
6.4	School en LOB	48
7	Conclusie	50
7.1	Overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens	50
7.1.1	Eigen overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens	50
7.1.2	Omgaan met overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens van anderen	52
7.2	Beelden van profielen, studierichtingen en beroepspraktijk	52
7.2.1	Kiezen wat je kent	52
7.2.2	Informatie over (financiële) zekerheid	53
7.3	Implicaties van dit onderzoek voor de doelmatigheid van het LOB-aanbod	53
7.3.1	Omgaan met verwachtingen als loopbaancompetentie	53
7.3.2	Een helder en overzichtelijk keuzeproces	54
7.3.3	Adviezen van jongeren voor het LOB-aanbod op scholen	54
7.4	Beschouwing van de onderzoekers	55
	Bijlage 1: Literatuurlijst	56
	Bijlage 2 Zoektermen literatuuronderzoek	58

Managementsamenvatting

Deze onderzoeksrapportage biedt inzicht in studiekeuzeprocessen van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond op het VMBO. Aanleiding voor dit onderzoek is het feit dat de arbeidsmarktpositie van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond achterblijft op die van andere jongeren. Verschillende factoren kunnen hier een rol in spelen. Dit onderzoek richt zich op één van die mogelijke verklarende factoren: jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond kiezen vaker voor MBO opleidingen met een lage baankans dan jongeren zonder een migratieachtergrond (Bisschop et al., 2020). Om dit fenomeen te kunnen begrijpen is het van belang om inzicht te krijgen in hoe jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond een keuze maken voor een vervolgopleiding, en welke factoren een rol spelen in hun keuze. Deels is dit reeds bekend, onder andere vanuit onderzoek van Petit e.a. (2013) en van van Roijen e.a. (2019). Dit kwalitatieve onderzoek richt zich op de factoren die zich manifesteren in de gevoelswereld van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond, en hoe die overtuigingen en gevoelens zich verhouden tot hun studiekeuzeproces. De vraag die wij in opdracht van het NRO hebben onderzocht, luidt:

Welke onbewuste overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens voorafgaand aan het loopbaanoriëntatie- en –begeleiding (LOB) -traject spelen een rol bij de profiel- en/of studiekeuzes die jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond op het VMBO maken?

Opzet

Om factoren in hun keuzeproses te kunnen achterhalen waar jongeren zich zelf niet of nauwelijks van bewust zijn, is naast een nauwe aansluiting op de leefwereld van de doelgroep, continue reflectie op proces en inhoud van belang. Reflectie mét de doelgroep samen is nodig om achter deze onbewuste factoren te kunnen komen. Daarom is gekozen voor een participatief en reflectief leefwereldonderzoek, waarin jongeren zelf een actieve rol hebben gespeeld in zowel de opzet en uitvoering van het onderzoek alsook tijdens de fase van duiding en reflectie op de onderzoeksdata. Voor de onderzoekers betekende dit dat de nadruk lag op het faciliteren van de jongeren om hun stem in alle fasen van dit onderzoek te laten horen, en in mindere mate op het zelf duiden en interpreteren en theoretiseren van data. De gespreksleidraad voor diepte-interviews met jongeren op het VMBO is mede ontwikkeld met jongeren zelf, om zo goed mogelijk aan te kunnen sluiten bij de leefwereld van de doelgroep. De resultaten zijn op verschillende momenten in het onderzoeksproces besproken, geduid en gereflecteerd door onderzoekers, professionals en jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond. Tenslotte zijn jongeren met een migratieachtergrond met professionals op het gebied van LOB en studiekeuzebegeleiding met elkaar in dialoog gegaan om de implicaties van de onderzoeksresultaten voor LOB te bespreken. In totaal hebben 93 jongeren van het VMBO en het MBO meegewerkt aan dit onderzoek, waarvan 31 jongeren op het VMBO via een diepte-interview over hun keuzeproses.

Resultaten

Het onderzoek laat een breed palet aan perspectieven en gevoelens zien. Met jongeren en professionals samen is een aantal belangrijke uitkomsten gedefinieerd en geprioriteerd, en is gezocht naar aanknopingspunten voor (betere) ondersteuning.

Toekomstperspectieven

De diepte-interviews laten zien dat jongeren met name de volgende drie aspecten in een toekomstige baan belangrijk vinden: leuk werk dat bij mij past, financiële zekerheid en respect krijgen voor het werk dat ik doe. Bij het duiden en interpreteren van deze resultaten met jongeren samen kwam naar voren dat, ook al lijken het heel simpele en logische aspecten, deze er juist voor kunnen zorgen dat een studiekeuzeproces moeizaam verloopt.

1. Leuk werk dat bij mij past

Om erachter te komen wat je leuk vindt, en wat bij je capaciteiten past moet kunnen reflecteren en exploreren op je kwaliteiten, wensen en behoeften. Voor veel jongeren blijkt dit niet makkelijk te zijn, en bij deze doelgroep speelt mee dat ze vaak van huis uit niet gewend zijn om te praten over waar je goed in bent, of om voorkeuren en wensen ten aanzien van beroepen te exploreren. Hier kunnen ze extra ondersteuning en concrete handvatten bij gebruiken.

2. Financiële zekerheid

Jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond hechten naar eigen zeggen vanuit hun achtergrond (ouders die voor een beter leven naar Nederland zijn gekomen) veel waarde aan financiële zekerheid en daarmee gepaard een goed leven. Des te opvallender dat hun studiekeuzes dat niet laten zien. Uit dit onderzoek blijkt dat studie- en beroepskeuzes zijn veelal gebaseerd op ervaringen en input van de directe omgeving. Er is een heersend beeld van baan zekerheid en een goed inkomen bij economische en juridische beroepen, alsook bij zorgberoepen. Dit zijn ook de beroepen die ze veel om zich heen zien, wat ook het gevoel kan geven dat dit 'goede' beroepskeuzes zijn. Een betere en bredere informatievoorziening over potentieel zekere beroepen en baankansen kan helpen om een realistischer beeld te ontwikkelen.

3. Respect

Respect krijgen voor je werk is geen vanzelfsprekendheid voor jongeren met een (niet-Westerse) migratieachtergrond, zo blijkt uit dit onderzoek. Jongeren met een migratieachtergrond zijn zich er sterk van bewust dat hun integratie op de arbeidsmarkt moeizamer zal verlopen dan die van jongeren zonder migratieachtergrond. Om te voorkomen dat ze in voor hen onveilige werkomgevingen terecht komen waar discriminatie een rol kan spelen, kiezen jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond eerder voor beroepen en profielen waar al veel mensen met een migratieachtergrond werken, of kiezen ze liever voor een eigen bedrijf (al dan niet een overgenomen familiebedrijf).

Omgaan met verwachtingen

De invloed en verwachtingen van ouders en familieleden kunnen een grote rol spelen bij jongeren met een migratieachtergrond. Jongeren hechten veel waarde aan de mening van familieleden, maar geven aan dat het ven belang blijft om zelf een keuze te maken en je niet te laten beïnvloeden. In het kader van LOB is het daarom zinvol als er meer aandacht komt voor hoe je de meningen en verwachtingen van anderen (zoals ouders, maar ook van docenten en niet in de laatste plaats je eigen verwachtingen) weegt, en hoe je ze uiteindelijk -wel of niet- mee laat spelen in je keuzeproces.

Een helder en overzichtelijk keuzeproces

Voor veel jongeren lopen profielkeuze, studiekeuze en beroepskeuze door elkaar, en zijn ze voornamelijk bezig met de grote vraag: wat wil ik later worden? Een proces waarin helderheid en overzichtelijkheid

gecreëerd wordt door middel van fasering en opbouw van opdrachten en vragen kan helpend zijn. Bij een helder en overzichtelijk keuzeproces horen volgens jongeren de volgende onderdelen die op maat en stapsgewijs ingezet moeten worden:

- Passende hulp, ondersteuning en handvatten voor reflectie op de eigen capaciteiten
- Passende informatie over welke stappen ze in hun keuzeproces (gaan) doorlopen, en wat ze kunnen verwachten aan ondersteuning en hulp vanuit de school
- Passende informatie over beroepen (inclusief baankansen en baan zekerheid)

Adviezen van jongeren voor LOB

Het feit dat LOB op iedere school op een andere manier wordt aangepakt zorgt voor een diversiteit aan ervaringen met LOB. Met jongeren is gereflecteerd op deze ervaringen, en is samen een rode draad gezocht in wat de kaders en randvoorwaarden zijn voor een succesvol en inclusief LOB-aanbod op school. Sleutelwoorden hierin zijn maatwerk en een positieve benadering.

Adviezen over LOB

- Zorg voor maatwerk: iedere jongere, en daarmee ieder keuzeproces, is anders
- Zorg voor een logische en gefaseerde opbouw van aanbod van LOB-activiteiten
- Bied ruimte én handvatten voor reflectie op eigen capaciteiten: dit kan in individuele gesprekken, maar ook in groepsgesprekken
- Bied handvatten voor de omgang met perspectieven en meningen van anderen
- Maak gebruik van activerende werkvormen
- Zorg voor een positieve stimulans om aan de slag te gaan met LOB
- Houd het praktisch: bedrijvenbezoeken, meeloop/ snuffelstages, presentaties van werknemers

Adviezen voor een mentor/ decaan/ begeleidend docent:

1. Praat niet alleen over school en toekomstperspectieven, maar ook over wie de leerling is als persoon
2. Focus op het positieve, vertel ook hoe jij de leerling ziet
3. Onderzoek samen wat de leerling al weet, en wat hij of zij nog nodig heeft om een keus te maken
4. Check wat de leerling hier zelf in kan doen, en waar nog hulp bij nodig is (en maak hier afspraken over)
5. Blijf naast de leerling staan, en ondersteun waar nodig

1 Inleiding

Ondanks het feit dat het opleidingsniveau van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond¹ in Nederland stijgt, blijft een verbeterde positie van deze doelgroep op de arbeidsmarkt uit. Mogelijk heeft dat (mede) te maken met de studiekeuzes die deze jongeren maken. In juli 2021 initieerde Het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) daarom een opdracht om dit verder te onderzoeken. De opdracht betreft een onderzoek naar bewuste en onbewuste overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond in het VMBO, die mogelijk van invloed zijn op hun profiel- en/of studiekeuze. NRO heeft Stichting Alexander in staat gesteld om dit onderzoek vorm te geven en uit te voeren. Stichting Alexander voerde deze opdracht uit in de periode van oktober 2021 tot en met november 2022. Stichting Alexander is een bureau gespecialiseerd in participatief en kwalitatief jeugdonderzoek. In dit type onderzoek staat de belevingswereld van de jongeren centraal. Hun woorden en hun verhalen spreken voor zich.

1.1 Vraagstelling

Stichting Alexander heeft de volgende, door NRO geformuleerde, vraagstelling onderzocht:

Welke onbewuste overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens voorafgaand aan het loopbaanoriëntatie- en –begeleiding (LOB) -traject spelen een rol bij de profiel- en/of studiekeuzes die jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond op het VMBO maken?

De daarbij horende deelvragen zijn:

- *Welke overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens spelen een rol in het bewuste en onbewuste keuzeproces?*
- *Welke overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens spelen een rol in het leer- en ontwikkel-keuzeproces?*
- *Wat voor (werk gerelateerd) toekomstperspectief hebben deze jongeren voor zichzelf (possible selves) en hoe is dit tot stand gekomen?*
- *Wat voor beeld hebben deze jongeren over de verschillende profielen en/of studierichtingen en hoe is dit tot stand gekomen?*
- *Welke implicaties hebben de in het onderzoek verworven inzichten voor de doelmatigheid van het LOB-aanbod?*

1.2 Aanleiding van het onderzoek

Er is de laatste jaren een inhaalslag gaande wat betreft het opleidingsniveau van leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond. Hun opleidingsniveau stijgt, en zelfs harder dan dat van leerlingen zonder migratieachtergrond (Inspectie van Onderwijs, 2020). Deze inhaalslag is echter niet terug te zien op de

¹ Het CBS maakt sinds februari 2022 geen gebruik meer van de term migratieachtergrond, en maakt geen onderscheid meer tussen niet-Westerse en Westerse migratielanden. In dit onderzoeksrapport wordt nog wel de term migratieachtergrond gebruikt. In hoofdstuk drie wordt uitgelegd waarom we deze terminologie zijn blijven hanteren.

arbeidsmarkt. De arbeidsparticipatie van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is na het verlaten van het onderwijs lager dan die van studenten zonder een migratieachtergrond, en dit verschil is het grootst bij jongeren met een MBO diploma (Inspectie van Onderwijs, 2020). Jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond zijn een jaar na afronding van hun MBO opleiding vaker werkeloos dan jongeren zonder migratieachtergrond (Bisschop, Zwetsloot, ter Weel, & van Kesteren, 2020).

Ook op de lange termijn hebben jongeren met een niet-westerse achtergrond vaker een laag maand- en jaarinkomen en minder vaak contracten voor onbepaalde tijd (Bisschop et al., 2020). Het verschil in arbeidsparticipatie kan wellicht deels verklaard worden door de gekozen studierichting: jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond kiezen vaker voor MBO opleidingen met een lage baankans dan jongeren zonder een migratieachtergrond (Bisschop et al., 2020). Om het verschil in arbeidsparticipatie te verkleinen, is het daarom belangrijk om te weten hoe en waarom jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond in het VMBO deze keuzes maken.

Eerdere onderzoeken over hoe jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond op het VMBO studiekeuzes maken richten zich veelal op externe factoren zoals thuissituatie, sociale netwerk of toegang tot informatie. Minder aandacht is er voor de (expliciete en onbewuste) opvattingen, overwegingen, ideeën en gevoelens van de jongeren zelf. NRO schrijft in hun opdracht dat op basis van signalen uit het veld de inschatting bestaat dat deze interne factoren een belangrijke rol kunnen spelen in de studiekeuzes van jongeren op het VMBO met een niet-westerse migratieachtergrond.

1.3 Leeswijzer

De opzet, methodologie en de uitvoering van dit onderzoek worden in hoofdstuk twee beschreven. Hoofdstuk drie bevat een beschrijving van de onderzoeksetting en de gehanteerde begrippen en definities. In hoofdstuk vier wordt het theoretisch kader uiteengezet. Hoofdstuk vijf bevat de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk zes worden deze resultaten afgezet tegen het theoretisch kader, en geduid door de doelgroep zelf. Tenslotte bevat hoofdstuk zeven een conclusie en aanbevelingen.

Op verschillende plaatsen in dit rapport zijn portretten van jongeren terug te vinden. Dit zijn de unieke verhalen van enkele jongeren die we tijdens dit onderzoek hebben gesproken, en deze portretten bieden een inkijkje in het studiekeuzeproses van een jongere met een niet-westerse migratieachtergrond. De namen van deze jongeren zijn gefingeerd.

Farida

“Hoe moet ik weten of ik de juiste keuze heb gemaakt, dus ik stress me wel soms.”

Farida (18 jaar) is geboren in Marokko. Vijf jaar geleden is zij samen met haar moeder en zusje naar Nederland geëmigreerd nadat haar vader, die hier al een tijdje woonde, hen over heeft laten komen. Haar oudere zus en de rest van de familie wonen nog steeds in Marokko. Ze heeft een goede band met haar familie en hecht veel waarde aan haar drie belangrijke vriendinnen. Ze zit in de vierde klas van het VMBO en heeft een echte wiskundeknobbel. Als bijbaan werkt ze als kassière in een supermarkt. Ze weet nog niet zeker wat ze later wil worden, maar heeft voor de opleiding bouwkunde gekozen. Ondanks dat haar keuze vaststaat, denkt ze bijna elke dag na over de toekomst en of ze wel de juiste keuze heeft gemaakt.

Het belang van de toekomst

De toekomst is heel belangrijk voor Farida. Een betere toekomst is de reden dat ze naar Nederland toe zijn gekomen. *“Anders zouden we wel in Marokko blijven. Ik vind het echt belangrijk voor mij en voor mijn ouders ook”*. Ze denkt elke dag over de toekomst na, bijvoorbeeld over of ze spijt zal krijgen van haar studiekeuze, dit roept gevoelens van onzekerheid en stress bij haar op. *“Hoe moet ik weten of ik de juiste keuze heb gemaakt, dus ik stress me wel soms”*. Nadenken over de toekomst gaat voor Farida verder dan alleen haar MBO studiekeuze, ze denkt er ook over om door te studeren. *“Ik ben 25 jaar als ik mijn studie ga afmaken. Wat ga ik dan doen? Ga ik makkelijk werk vinden, überhaupt in Nederland, of stage hier lopen? Ga ik weer doorstuderen? Gewoon mijn master architectuur halen of niet? Maar dan denk ik van ja, dan ben ik echt te oud”*.

Eigen keuze: passie en plezier

Passie en plezier in je baan hebben is voor Farida het allerbelangrijkste. Andere factoren die volgens haar van belang zijn; een leuke sfeer, een fijne omgeving en het salaris. *“Maar het belangrijkste is gewoon het leuk hebben. Als ik het leuk vind dan ja, zou ik echt mijn best gaan doen”*. Deze passie en plezier denkt ze in haar carrière als architect te vinden.

Twee jaar goed zoeken

Farida vindt het maken van een studiekeuze heel moeilijk. Ze is twee jaar bezig geweest met zoeken. Het moeten kiezen voor een profiel in de tweede klas was voor Farida het startpunt. Het heeft haar toen aan het denken gezet over wat ze later wil doen. Ze vindt de loopbaanbegeleiding vanuit school nuttig. *“Het heeft mij wel echt geholpen ja. Ik kende een paar opleidingen niet echt. Maar door die opdrachten kende ik ze wel”*.

Verwachtingen

Voordat Farida haar keuze maakte vond ze het belangrijk om te weten of ze het werk wel zou kunnen. Ze beschrijft hoe ze onderzoek heeft gedaan naar wat het inhoudt om architect te zijn en wat er van haar verwacht wordt. Ze zocht bijvoorbeeld informatie op via (social)media. *“Ik kwam hem ergens tegen op Instagram. Ik zag een grappig filmpje van hem van hoe architecten studeren enzo. Ik zag video's van hem waarin hij uitleg geeft voor mensen van wat moet je doen, is het moeilijk en dat soort dingen”*. Ook verwachtingen vanuit haar familie spelen een belangrijke rol. Farida vertelt dat haar ouders vaak met haar over haar toekomst praten. Enerzijds stellen ze haar vragen over wat ze wilt doen en of ze achter haar keuzes staat, anderzijds is het duidelijk wat zij voor ogen hebben. *“Mijn moeder wil me later als architect zien. Dat zegt ze altijd. Mijn zus, die heeft niet precies een diploma gehaald, dus ze ging tegen mij zeggen van ja, ik wil jou beter zien. Als architect en dat soort dingen”*. Naast de aansporingen van haar moeder, hecht ze ook waarde aan iets wat haar oma haar heeft meegegeven: *“Niet ons teleurstellen. Je moet de eerste zijn die een diploma gaat halen in onze familie”*. De woorden van haar oma zijn een motivatie voor Farida. *“Door mijn oma heb ik de verantwoordelijkheid gekregen om echt aan mijn toekomst te denken”*. Hoewel haar ouders actief met haar meedenken weet ze dat de keuze uiteindelijk aan haarzelf is. *“Ik moet gaan studeren dus ik moet kiezen wat echt bij mij past”*.

2 Methodologie

Deze onderzoeksopdracht richt zich op het in kaart brengen van overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens rondom het (studie)keuzeproces en leer- en ontwikkelproces van jongeren met een niet-Westerse migratieachtergrond, alsook hun werk gerelateerde toekomstperspectief en hun beeld van profielen/ studierichtingen. In dit hoofdstuk beschrijven we de methodologische principes alsook de methoden en uitvoering van het onderzoek.

2.1 Principes van participatie in onderzoek

Om inzicht te krijgen in de belevingswereld van de doelgroep, en de wijze waarop zij omgaan met hun keuzeproces, is het van belang om zo dicht mogelijk op hun leefwereld aan te sluiten, en hen te betrekken bij zowel het onderzoeksproces. Daarom is gekozen voor een *participatief* en *praktijkgericht* onderzoeksontwerp. Praktijkgericht onderzoek genereert kennis, inzichten en producten voor het verbeteren, innoveren of transformeren van de beroepspraktijk en/ of samenleving.

Participatief (en actiegericht) onderzoek gaat om handelen en handelen is altijd normatief. Doel is om een situatie te verbeteren en daarvoor moeten we bepalen wat 'beter' is, en voor wie. Dat betekent iets voor de kennis die wordt ontwikkeld tijdens dit type onderzoek. Om te voorkomen dat de onderzoeksresultaten met dit bewust normatieve kader een te eenzijdig of dominant beeld weergeven, zijn in dit onderzoeksontwerp de volgende methodologische principes gehanteerd (van Lieshout, 2021):

- Samenwerking met de doelgroep(en) van het onderzoek (zowel jongeren als relevante professionals)
- Gebruik van meerdere vormen en bronnen van kennis – het ontwikkelen van veilige, kritische en creatieve communicatieve werkvormen
- Samenwerking met de doelgroep(en) van het onderzoek (zowel jongeren als relevante professionals)
- (Tussentijds) toetsen van bevindingen bij de betrokkenen
- Continue reflectie op het uitvoeringsproces
- Contextualiteit: continue aandacht voor de omgeving waarin en de achtergrond waartegen dit onderzoek plaatsvindt.
- Tussentijds toetsen van bevindingen bij de betrokkenen
- Cyclische structuur: op een gestructureerde en cyclische wijze door de verschillende fasen van onderzoek heen werken.

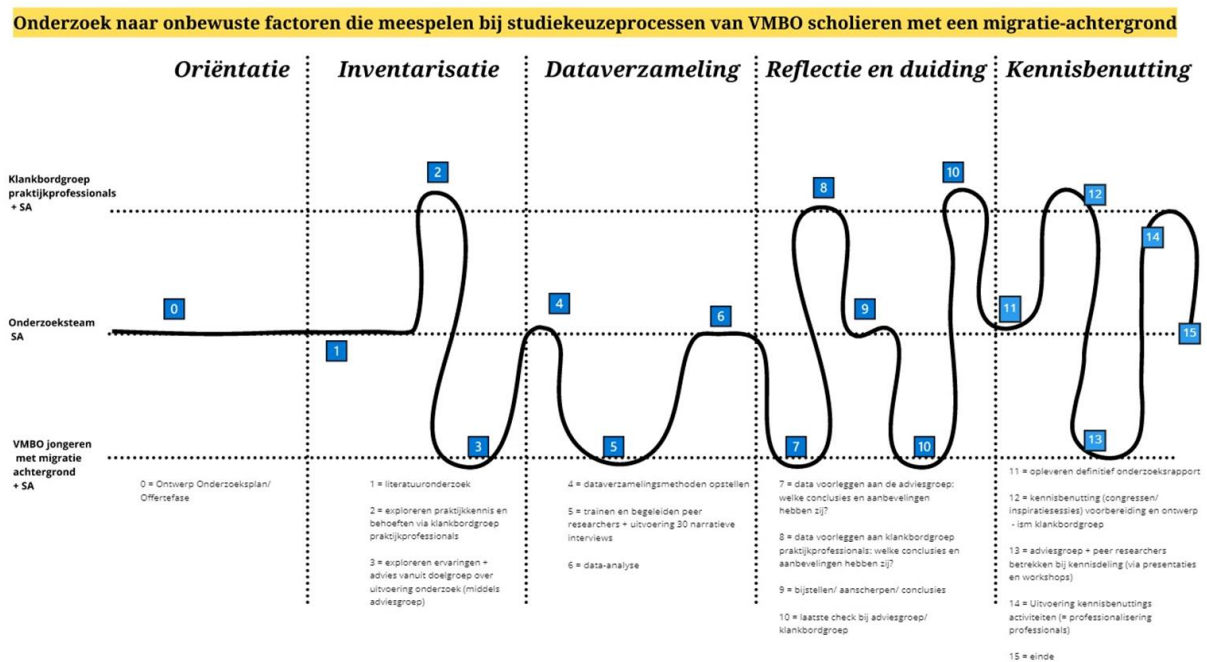
Bij dit type onderzoek waarin de belevingswereld van de jongeren centraal staat past het goed om de woorden van de jongeren en hun verhalen voor zich te laten spreken. Het duiden en interpreteren van de data die dit onderzoek oplevert doen we daarom bewust en gericht samen met de doelgroep en met relevante professionals samen. De onderzoekers stellen jongeren en professionals in staat om te reflecteren op resultaten en implicaties hiervan, en trekken conclusies op basis van deze reflecties.

2.2 Methoden en uitvoering

Bovenstaande methodologische principes hebben richting gegeven aan de keuze voor onderzoeksmethoden en het onderzoeksplan. In deze paragraaf lichten we de verschillende onderdelen van het onderzoek toe, te weten:

- Klankbordgroep en adviesgroepen
- Literatuuronderzoek
- Diepte interviews/ narratieve interviews
- Participatief Jeugdonderzoek (Jongeren onderzoeksteam)

Deze onderdelen zijn in een cyclisch proces en in samenhang met elkaar ingezet:

Figuur: Visueel overzicht van de cyclische structuur van onderzoek waarin door de onderzoeker gependeld wordt tussen wetenschap (waaronder literatuur), doelgroep en professionals

2.2.1 Samenwerking met de doelgroep

Ten behoeve van de continue reflectie op de uitvoering en het (tussentijds) toetsen van de bevindingen is op verschillende momenten in het traject nauw samengewerkt met zowel professionals als de doelgroep.

Een klankbordgroep bestaat uit een decaan/ docent die tevens medewerker is bij het Expertisecentrum LOB, een onderzoeker op het gebied van LOB, een studiekeuzebegeleider en een beleidsmedewerker MBO bij de gemeente Amsterdam is zowel individueel als in groepsverband regelmatig geconsulteerd over het onderzoek (de context, opzet en uitvoering) en over de uitkomsten en disseminatie.

Daarnaast hebben 62² jongeren met een migratieachtergrond op verschillende momenten advies en input gegeven. Bij de start van het onderzoek hebben leerlingen van verschillende scholen in een online

² 29 leerlingen op het VMBO, 33 studenten op het MBO

bijeenkomst advies gegeven over terminologie, houding van de onderzoeker en vraagstelling. Ook is het onderzoek onderwerp van gesprek geweest tijdens verschillende lessen burgerschap op MBO's in Tilburg en Capelle aan de IJssel en op een VMBO in Rotterdam-Zuid. Dit heeft enerzijds geresulteerd in de eerste inhoudelijke resultaten voor dit onderzoek, en anderzijds in een advies voor de onderzoekers voor de verdere vormgeving van het onderzoek.

De bevindingen van het onderzoek zijn uitgebreid besproken met en getoetst bij de doelgroep. In twee sessies (één op een VMBO en één op een MBO) hebben jongeren de resultaten met de onderzoekers doorgenomen, en hebben zij resultaten geïdentificeerd, geprioriteerd en hier conclusies en aanbevelingen voor vervolg aan verbonden vanuit hun perspectief.

In een ontmoeting tussen professionals en de doelgroep werden de eerste resultaten van het onderzoek gedeeld, en zijn jongeren en professionals met elkaar in dialoog gegaan over de resultaten en de implicaties en aanknopingspunten hiervan voor beleid (zie paragraaf 2.4 voor een uitgebreider verslag van deze bijeenkomst).

2.2.2 Literatuuronderzoek

Voor dit onderzoek is literatuuronderzoek uitgevoerd volgens een aantal stappen. Allereerst is per onderwerp uit de deelvragen van dit onderzoek een aantal zoektermen geïnventariseerd. Aanvullend zijn ook de onderwerpen 'cultuursensitiviteit in LOB' en 'cultuursensitiviteit in onderzoek' toegevoegd als belangrijke onderwerpen voor het literatuuronderzoek. Zie voor een overzicht van de zoektermen bijlage 3 van dit rapport.

Vervolgens is aan de hand van deze zoektermen gezocht naar zowel Nederlandse als internationale artikelen, er is zoveel mogelijk gezocht naar literatuur die is gepubliceerd vanaf 2017. De databases waarin is gezocht zijn: Google Scholar, Research Gate, Scopus, CBS en Pedagogische Studiën.

Per onderwerp zijn ongeveer vier tot zes artikelen verzameld met relevante inhoud voor het onderzoek. Op deze selectie is vervolgens een relevantie-analyse gedaan op basis van: hoe direct het onderwerp in het artikel aansluit bij het huidige onderzoek, wat de kwaliteit is van het tijdschrift en hoe recent het artikel is. De meest relevante en recente bronnen zijn gebruikt voor het schrijven van het theoretische kader.

Tenslotte is het literatuuronderzoek aangevuld met artikelen over onderwerpen die vanuit de klankbordgroep en de adviesgroep naar voren zijn gekomen, met artikelen die ons werden aangeraden door klankbordgroep en andere artikelen die door een sneeuwbaaleffect (bijvoorbeeld via de literatuurlijst van een door ons verzameld artikel) relevant bleken.

Het literatuuronderzoek heeft geresulteerd in een beschrijving van de context en definities die gehanteerd worden in dit onderzoek (hoofdstuk 3) en in een theoretisch kader waarin een overzicht wordt gegeven van bestaande, relevante wetenschappelijke literatuur (hoofdstuk 4). Het literatuuronderzoek is gebruikt ter voorbereiding van, en als kader voor, de onderzoeksactiviteiten. De inhoud van de vragenlijst van interviews is deels gebaseerd op inzichten vanuit het literatuuronderzoek, en in de conclusies wordt waar mogelijk teruggegrepen op de literatuur.

2.2.3 Narratieve interviews

Om recht te doen aan het persoonlijke verhaal van jongeren in dit onderzoek, hebben wij biografisch narratieve interviews afgenomen. Dit zijn diepte interviews waarin het verhaal en het narratief van de geïnterviewde centraal staat. Op vijf scholen zijn 31 VMBO leerlingen geïnterviewd door de onderzoekers. Er is gekozen om leerlingen uit het eerste en tweede leerjaar te interviewen, omdat zij in deze leerjaren geen tot weinig loopbaanbegeleiding op school ontvangen, en leerlingen uit het vierde leerjaar, omdat zij hun studiekeuze in dat jaar moeten maken. Het werven van leerlingen uit het vierde leerjaar verliep moeizamer dan de werving van eerste en tweedeklassers, vanwege de naderende eindexamens. De interviews vonden plaats tijdens lesuren en de vierdeklassers misten liever geen lesuren in die periode. Hierdoor zijn er meer leerlingen in de eerste twee leerjaren geïnterviewd dan in het tweede leerjaar. De verdeling per leerjaar, niveau en geslacht is als volgt:

	Leerjaar 1/ 2		Leerjaar 4	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Basis	5	2	1	
Kader	4	5	1	2
Theoretisch	1	4	2	4
	10	11	4	6

Een interview duurde ongeveer een uur, en de vragenlijst bestaat uit de volgende onderdelen:

- Verkenning leven en context van de respondent
- Verkenning toekomstperspectief van de respondent
- Visueel maken studiekeuzeproces
- Verkenning profielen en beroepenveld

De vragenlijst is tot stand gekomen op basis van:

- Advies van de klankbordgroep en adviesgroepen
- Literatuur over keuzeprocessen
- Eerdere door de onderzoekers ontwikkelde vragenlijsten over levensloop en keuzeprocessen

2.2.4 Participatief jeugdonderzoek

Naast de narratieve interviews is participatief jeugdonderzoek ingezet. Dit type onderzoek heeft naast het opleveren van kennis over de overwegingen, overtuigingen, ideeën en gevoelens van de doelgroep ook als doel om met deze kennis beter aan te sluiten op de behoeften van de doelgroep, en hun invloed op de onderzochte kwestie daarmee te vergroten. Bij participatief jeugdonderzoek worden jongeren geworven en getraind als medeonderzoekers. Samen met professionele onderzoekers denken zij na over het onderzoek en de in te zetten onderzoeksinstrumenten. Ze worden begeleid bij de uitvoering van het onderzoek, bespreken de resultaten en komen samen tot conclusies en aanbevelingen.

De gehanteerde definitie van participatief jeugdonderzoek is:

Een onderzoeksmethode gericht op democratische kennisontwikkeling en groei, waarbij jongeren in een onderzoeksrol samen met andere betrokkenen informatie uitwisselen, kennis verzamelen en oplossingen

zoeken voor een situatie die als problematisch wordt ervaren, zodat zij deze situatie kunnen verbeteren.
(Jurrius, 2012)

In maart 2022 is gestart met het participatieve jeugdonderzoek op een MBO met een groep studenten in een MBO-niveau 1 klas³. Het thema rondom studiekeuzes was voor hen zeer relevant; ze hebben allemaal (ouders met) een migratieachtergrond en het thema was al vaker onderwerp van gesprek in de klas geweest. De samenwerking met de jongeren vond plaats binnen de setting en de structuur van de school en het onderwijs. Toen deze structuur onverwacht wegviel wegens omstandigheden binnen de school lukt het helaas niet om de studenten betrokken te houden bij het onderzoek.

Omdat de verkenning van het onderzoeksthema met de studenten (en de verbinding van hun eigen ervaringen aan dit thema) in combinatie met de narratieve interviews voldoende kennis had opgeleverd om de onderzoeksvraag te beantwoorden is besloten om extra inzet te plegen op het betrekken van MBO studenten bij de duiding en interpretatie van de resultaten, en hen te begeleiden bij het organiseren van een dialoog met professionals over het thema. Hiermee is beoogd dat de invloed van de doelgroep op de resultaten en de in te zetten verbeteringen wordt vergroot. De inspiratiesessie die door de studenten is georganiseerd, heeft plaatsgevonden op 1 november 2022 (zie paragraaf 2.4).

Het werken met kwetsbare groepen als deze vraagt om flexibiliteit, kunnen meebewegen met de situatie en soms om aanpassing van vooraf bedachte methoden. Met de betrokken MBO docent is het proces geëvalueerd en is besproken wat de waarde van deelname was voor de studenten. Hij benadrukt dat het een waardevolle ervaring was, waarin ze zich gezien en gehoord hebben gevoeld. Ook hebben ze specifieke kennis opgedaan met betrekking tot onderzoeksactiviteiten (zoals vragenlijsten opstellen, interviewtechnieken), dialoog, discussie en reflectie op het eigen keuzeproces.

2.3 Analyse

Alle interviews zijn opgenomen. De audio-opnames zijn vervolgens getranscribeerd, waarbij namen van personen en locaties zijn geanonimiseerd. Voor de analyse is gebruik gemaakt van het dataverwerkingsprogramma MAXQDA. In dit programma zijn alle uitgewerkte interviews geüpload. Alle data zijn vervolgens gecategoriseerd met codes die door de onderzoekers van Stichting Alexander zijn aangemaakt. Het proces van coderen verliep als volgt: eerst zijn er op deductieve wijze grove codes aangemaakt. Deze zijn afgeleid van de onderzoeksvragen en de belangrijkste determinanten volgens de klankbordgroep en adviesgroepen (voorbeelden van deze grove codes zijn bijvoorbeeld: toekomstbeeld, droombaan, betrokkenheid familie, profielen, LOB). Vervolgens is binnen deze grove codes inductief gecodeerd om de verschillen in ervaringen, beleving, perspectieven en gevoelens te kunnen ordenen en groeperen.

De onderzoekers hebben via het coderingsproces de data geordend en gegroepeerd, maar zij hebben de uitspraken van de jongeren nog niet geïnterpreteerd en geduid. In verschillende bijeenkomsten met MBO-studenten, VMBO-scholieren en de klankbordgroep van professionals zijn de geordende en gegroepeerde

³ Dit betreft een kwetsbare doelgroep die veel ondersteuning en begeleiding nodig heeft vanwege achterstanden, problematische thuissituaties, mentale problematiek, dreigende schooluitval etcetera.

data aan hen voorgelegd, zodat zij hun perspectief hierop kunnen geven en resultaten kunnen duiden. In hoofdstuk 6 staat de duiding van de resultaten door de verschillende groepen, en aan de hand van de literatuur, centraal.

2.4 Kennisdeling

Op 1 november heeft op het ROC van Amsterdam (MBO West) een inspiratiesessie plaatsgevonden, georganiseerd door MBO-studenten. Tijdens deze sessie werden de resultaten gepresenteerd, en gingen studenten en professionals met elkaar in groepjes in gesprek over de implicaties van de resultaten voor de begeleiding van jongeren met een migratieachtergrond bij het maken van een studiekeuze voor het MBO. Dit resulteerde wederzijds in nieuwe inzichten. De resultaten van deze inspiratiesessie staan beschreven in hoofdstuk 6.

In samenwerking met het Expertisecentrum LOB wordt in december 2022 een online webinar georganiseerd over de resultaten. Bij het opleveren van deze rapportage moet het webinar nog plaatsvinden.

Abigail

Abigail (14 jaar) is opgegroeid in Nederland. Haar vader komt uit Ghana en haar moeder is Nederlands. Haar ouders zijn al vroeg uit elkaar gegaan, ze heeft hier geen last van want dit is haar hele leven al zo. Abigail heeft een zusje, samen wonen ze een groot deel van de week bij hun moeder en een paar dagen in de week bij hun vader. Haar hobby's zijn voetballen en dansen. Ze zit nu in het tweede jaar VMBO-t. Dit is een belangrijk jaar waarin ze een vakkenpakket moet kiezen. Hierin ondervindt ze nog een hoop twijfels en is erg zoekende, maar tegelijkertijd heeft ze ook wel vertrouwen in haarzelf en haar omgeving dat dit goed zal komen.

Toekomstperspectief

Abigail is nog niet heel lang bezig met haar toekomst, maar moet hier nu wel langzaam over na gaan denken. Binnenkort moet zij een vakkenpakket kiezen. Ze geeft aan dat ze dit best vroeg vindt eigenlijk, want ze was daar nog helemaal niet mee bezig. Inmiddels heeft ze wat informatie bekeken, maar ze heeft nog geen idee. Abigail en haar vriendin praten best vaak over de toekomst. Ondanks ze nog geen idee heeft hoe haar toekomst zal verlopen, zetten verschillende situaties haar aan het denken, zoals de oorlog in Oekraïne. *“Jongens in de klas hebben het over dat ze Nederland gaan binnenvallen. Het is dus spannend of er iets met Nederland gaat gebeuren, wat effect heeft op hoe ik nadenk over mijn toekomst als ik tandarts wil worden. Ik hoop dus heel erg graag dat er niets gebeurt, ik wil mijn dromen kunnen volgen”.*

Drie totaal verschillende beroepen

Wat ze later wil worden, weet Abigail nog niet precies, maar het lijkt haar leuk om topsporter, advocaat of tandarts(assistente) te worden. Drie totaal verschillende beroepen, maar stuk voor stuk spreken ze haar aan. Topsporter spreekt haar aan, want voetbal doet ze al sinds groep 8 en dit vindt ze erg leuk. Als advocaat kom je op voor anderen. Toen ze een keer met haar moeder bij de tandarts was, realiseerde ze zich dat dit ook een leuke baan zou zijn. Wat ze belangrijk vindt in een baan is met name de werksfeer, elkaar helpen en het inkomen. Al met al heeft ze wel zin in de toekomst!

Studiekeuzeproces

Abigail twijfelt over de vervolgstappen. Er zijn veel mogelijkheden, ze kan nog eerst HAVO doen, maar ze kan ook rechtstreeks naar het MBO, daarna kan er altijd nog een HBO opleiding worden gevolgd. Deze hoeveelheid keuzes maakt het kiezen lastiger. Abigail heeft al lange tijd moeite met rekenen. Hier is nooit echt aandacht voor geweest en daar heeft ze nu nog steeds last van. *“Ik vind het wel jammer, want die mensen waren niet slimmer dan ik, maar ik kreeg wel extra rekenles in de pauze, dus ik kon dan niet met mijn vrienden buiten zijn”.* Ze heeft het gevoel dat ze door haar beperkte rekenvaardigheden wordt beperkt in mogelijkheden voor haar toekomst. Abigail geeft aan dat ze erg beïnvloedbaar is door haar omgeving. Zo zou ze graag kiezen voor economie, *maar dat doet iedereen in mijn klas en dan denk ik dat wil ik eigenlijk niet, want als iedereen dat kiest, zit ik nog steeds met hen opgescheept. Zo leer ik ook geen nieuwe mensen kennen.* Biologie zou ook een mogelijkheid zijn, echter is er nu een docent waar ze niet goed mee kan opschieten. Dit zorgt ervoor dat het de keuze moeilijker maakt, *dat is dan echt een dilemma voor mij, van ga ik het kiezen omdat ik het wil of niet omdat ik sowieso geen leuke docent zal krijgen? Dat is best moeilijk.* Verder vindt zij de mening van haar ouders belangrijk wat betreft het nadenken over de toekomst. Zo wil ze graag rekening houden met wat haar moeder wil, maar vaak wil ze zelf hele andere dingen. Ze weet dat haar moeder haar steunt ongeacht wat ze kiest, maar haar moeder zou wel denken dat ze mogelijk beter wat anders zou kunnen doen. Haar vader vindt het allemaal prima. Voor de rest is het haar eigen mening. Voor Abigail is het belangrijk dat er sprake is van goede hulp, een fijne werksfeer en support als het gaat om wat zij nodig heeft bij het maken van een goede studiekeuze.

3 Onderzoeksetting en definities

In dit hoofdstuk worden enkele in dit onderzoek gebruikte begrippen uitgelegd en toegelicht. We gaan in op de definiëring van de doelgroep van dit onderzoek. Daarnaast beschrijven we hoe groot deze groep is in Nederland, hoe ze zich in het onderwijs verhouden en we gaan kort in op loopbaanbegeleiding in Nederland.

3.1 'Niet-westerse migratieachtergrond' of 'kind van migranten?'

Halverwege de looptijd van dit onderzoek veranderde de door het CBS gehanteerde terminologie waarmee iemand wordt aangeduid als hij/ zij of (één van de) ouders in het buitenland zijn geboren van 'iemand met een migratieachtergrond' naar 'migrant' of 'kind van migranten'⁴. In dit onderzoeksrapport blijven we echter spreken van 'jongeren met een migratieachtergrond'. Bij de keus voor handhaving van de oude terminologie hebben we het perspectief van de doelgroep centraal gesteld. Zij waren tevreden met de term 'jongere met een migratieachtergrond', en hadden geen behoefte aan een andere term.

Ja, dat ben ik toch ook gewoon. Ik ben een jongere en ik heb een migratieachtergrond.

Bij de selectie van de respondenten en bij de beschrijving van de doelgroep in dit hoofdstuk is de oude indeling van het CBS aangehouden. Minimaal één van de ouders (of zichzelf) zijn geboren in het buitenland (niet-westerse landen).

3.2 Doelgroep in het Nederlandse onderwijs

Begin 2021 telde Nederland bijna 1,4 miljoen jongeren met een migratieachtergrond. Dat is 28% van alle 0- tot 25-jarigen. Van alle jongeren met een migratieachtergrond had twee derde (902.000) een niet-westerse herkomst. Bijna 8 op de 10 jongeren met een niet-Westerse migratieachtergrond waren in Nederland geboren en daarmee van de tweede generatie. Begin 2021 had van de jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond de grootste groep een Marokkaanse achtergrond (19%). Daarna volgden jongeren met een Turkse (15%) of Surinaamse (10%) achtergrond (CBS, 2021).

Voortgezet onderwijs

In het schooljaar 2020-2021 zaten bijna 188 duizend leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs (exclusief praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs). Ongeveer de helft (50,2 procent) van de leerlingen die in 2020-2021 in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs zaten, volgde een opleiding binnen het VMBO; dit zijn ruim 94 duizend leerlingen. 20.443 (21,7%) van deze leerlingen heeft een niet-westerse migratieachtergrond (CBS, 2021)⁵.

⁴ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/07/cbs-introduceert-nieuwe-indeling-bevolking-naar-herkomst#:~:text=In%20het%20buitenland%20geboren%20in%20woners,begrippen%20eerste%20en%20tweede%20generatie.>

⁵ [StatLine - Deelname onderwijs; jongeren 0 tot 25 jaar, regio's \(cbs.nl\)](#)

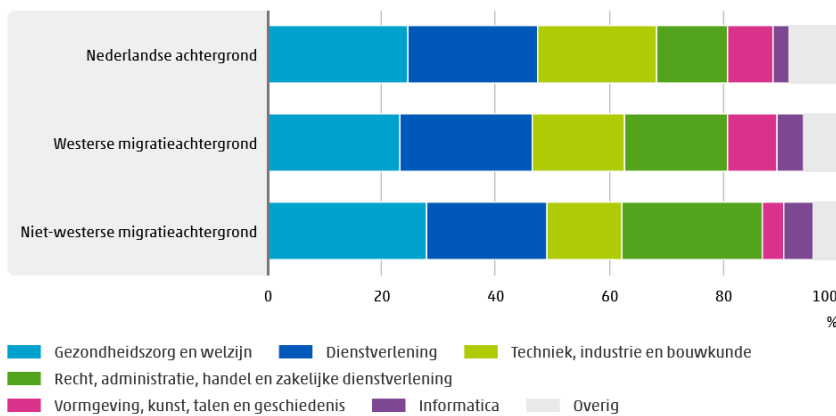
MBO

In het schooljaar 2020/2021 zaten bijna 520.000 studenten op het MBO. Ongeveer 24% hiervan had een niet-westerse migratieachtergrond. Van de naar school gaande jongeren van 15 t/m 25 jaar met een niet-westerse migratieachtergrond, volgen de meeste (buiten de jongeren op het VO) een MBO opleiding, namelijk 27%. Bijna 20% doet een HBO opleiding en 12,5% een WO opleiding. De meeste MBO leerlingen met een niet-westerse achtergrond volgen een opleiding op niveau 4. Dat waren er in het schooljaar 2020/2021 61.469. Daarna volgt niveau 2 (29.087 leerlingen) en niveau 3 (21.872 leerlingen). Het minst doen jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond een opleiding op niveau 1 (10.083 leerlingen). Toch vertegenwoordigen jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond 61% van het totaal aantal leerlingen op het MBO niveau 1 (CBS, 2021)⁶.

3.3 Schoolloopbanen

In het schooljaar 2020/2021 werden onder de MBO-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond de volgende studierichtingen het meest gekozen: gezondheidszorg en welzijn (28%), recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening (24,5%) en dienstverlening (21%). Ter vergelijking: onder mbo-studenten met een westerse migratieachtergrond waren dienstverlening (23,3%), gezondheidszorg en welzijn (23,1%) en recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening (18,3%) het meest gekozen. MBO-studenten met een Nederlandse achtergrond volgden het vaakst gezondheidszorg en welzijn (24,6%), dienstverlening (22,8%) en techniek, industrie en bouwkunde (20,7%) (zie onderstaande figuur CBS,2021)⁷

Meest gevolgde studierichtingen mbo, 2020/21*

Figuur. 1

Uit de literatuur blijkt dat jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond vaker dan jongeren zonder migratieachtergrond kiezen voor een economische studie waarbij het arbeidsperspectief minder gunstig is (Van Rooijen et al., 2019). Uit andere studies komt naar voren dat jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak kiezen voor technische beroepen (Gelderblom, De Koning & Den Hartog, 2008) en juist meer voor kantoorfuncties (De Koning, Gelderblom & Gravestijn, 2010).

⁶ [StatLine - Mbo; deelnemers, niveau, leerweg, migratieachtergrond \(cbs.nl\)](https://statline.cbs.nl)

⁷ [Hoe verschillen opleiding en schoolkeuze naar migratieachtergrond? \(cbs.nl\)](https://statline.cbs.nl) [Hoe verschillen opleiding en schoolkeuze naar migratieachtergrond? \(cbs.nl\)](https://statline.cbs.nl)

Daarnaast volgen jongeren met een niet-westerse achtergrond relatief minder vaak een MBO-opleiding via de beroepsbegeleidende leerweg (bbl), de leerweg binnen het MBO die in de regel een soepelere intreding op de arbeidsmarkt toelaat dan de beroepsopleidende leerweg (bol) (CBS, 2021)⁸.

Het aantal MBO'ers dat jaarlijks afstudeert is de afgelopen jaren relatief stabiel met een aantal van 70.000. Zij vormen gezamenlijk ieder jaar de grootste groep nieuwe werkenden. De meeste afgestudeerde MBO'ers die niet doorstuderen zijn één jaar na afstuderen aan het werk als werknemer of zelfstandige (Bisschop, ter Weel, van Kesteren & Zwetsloot, 2020).

3.4 LOB Onderwijs

Wat is het?

Loopbaanoriëntatie- en begeleiding (LOB) heeft als doel dat leerlingen meer zicht krijgen op hun kwaliteiten, mogelijkheden en drijfveren. Hierdoor zijn ze beter in staat een passende opleiding te kiezen en hier een succesvol vervolg aan te geven.

Hoewel LOB een lange geschiedenis kent, is het pas sinds 2017 bij wet vastgelegd als een verplichting op het VMBO (Blaauw, 2016). Het ontwikkelen van een loopbaandossier is een verplicht onderdeel. In zo'n dossier moet worden vastgelegd welke activiteiten zijn uitgevoerd om een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van de loopbaancompetenties van de leerling.

De loopbaancompetenties waar leerlingen met LOB aan werken zijn samengevat:

Wie ben ik, wat kan ik?	→ kwaliteitenreflectie
Wat wil ik, wat drijft mij?	→ motievenreflectie
Welk soort werk past bij mij?	→ werkexploratie
Wat wil ik worden?	→ loopbaansturing
Wie kan mij daarbij helpen?	→ netwerken

(Kuijpers, M. en Meijers, F., 2009).

Hoe scholen invulling geven aan LOB staat niet vastgelegd in de wet en dat biedt scholen de mogelijkheid om hun eigen visie op LOB te creëren en aan de hand daarvan inhoud en vorm te geven aan het LOB aanbod. Zij kunnen ervoor kiezen om dit zelf te ontwikkelen of dit bijvoorbeeld uit te besteden aan een externe partij.

Inbedding in curriculum

Scholen in het VMBO zijn verplicht leerlingen te ondersteunen in het maken van een studiekeuze door middel van loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) (Inspectie van het Onderwijs, 2020).

Veel scholen bieden LOB activiteiten aan vanaf het eerste leerjaar. Decanen geven aan dat LOB activiteiten en begeleiding met name in leerjaar 2, 3 en 4 structureel zijn ingebed (Monitor LOB 2019-2020)⁹. LOB op het VMBO start ten opzichte van havo/vwo relatief vroeg, structureel in het tweede leerjaar. Dat is van belang omdat leerlingen op het VMBO in het tweede leerjaar al een profielkeuze moeten maken uit tien

⁸ [StatLine - Mbo; deelnemers, niveau, leerweg, migratieachtergrond \(cbs.nl\)](#)

⁹ [Rapport monitor LOB 2019-2020 | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

verschillende profielen¹⁰. Omdat dit ook invloed heeft op hun uiteindelijke studiekeuze, is goed begeleiding hierbij belangrijk.

Uit de Monitor LOB 2019-2020 blijkt dat drie kwart van de ondervraagde decanen/LOB-coördinatoren in het VMBO aangeeft dat LOB onderdeel is van de mentorlessen. Bijna de helft (48%) geeft aan dat LOB ook terugkomt in studieloopbaan-gesprekken. Eén op de vier decanen/LOB-coördinatoren in het VMBO geeft aan dat LOB onderdeel is van alle vakken. De meest aangeboden LOB-activiteiten op het VMBO zijn: 1) stages en het bezoeken van bedrijven, 2) open dagen bezoeken, 3) het maken van opdrachten en projecten op school, 4) het doen van een test en 5) een informatiemarkt/dag op de eigen school.

¹⁰ De profielen waaruit gekozen kan worden zijn: Economie en ondernemen (E&O), Horeca, bakkerij en recreatie (HBR), Zorg en welzijn (Z&W), Groen, Dienstverlening en producten (D&P), Bouwen, wonen en interieur (BWI), Produceren, installeren en energie (PIE), Mobiliteit en transport (M&T), Media, vormgeving en ICT (MVI) en Maritiem en techniek (MT)

“Als ik nou een goede studie ga doen, dan hoeft mij dit niet te overkomen. Zo'n zwaar en moeilijk leven”

Safiya

Safiya (14 jaar) woont samen met haar ouders in Nederland, maar haar roots liggen in Kenia. In haar vrije tijd is Safiya vaak aan het voetballen, doet ze van alles op haar telefoon en spendeert ze veel tijd met haar vriendinnen, moeder en tante. Dit jaar stroomt ze van het vmbo door naar drie havo. Over 5 jaar wil ze graag op het hbo of de universiteit zitten, maar wat ze wilt studeren weet ze nog niet. Ze heeft nog geen beeld welke mogelijkheden er zijn, hierover nadenken geeft haar af en toe stress.

Een goede opleiding

De moeder en tante van Safiya hebben in Kenia niet de mogelijkheid gehad om goed te leren. Ze ziet dat haar tante het erg zwaar heeft in haar werk. Dit motiveert Safiya om zelf later een goede opleiding te volgen. *“We zien wel dat ze [tante] altijd moe is van werk en dat ze het lastig heeft en dat soort dingen. In de avond lijkt me ook echt gewoon niet leuk om te werken, dan zie ik ook van ja als ik nou een goede studie ga doen, dan hoeft mij dit niet te overkomen. Zo'n zwaar en moeilijk leven”*. Nadenken over de toekomst gaat voor Safiya in blokken van vijf jaar. Ze denkt nu na over waar ze over vijf jaar wil zijn, daarna gaat ze nadenken over de volgende vijf jaar. Nadenken over de toekomst geeft haar een raar gevoel. De tijd gaat heel snel en ze vindt het maar een gek idee om ouder te worden. *“Ik vind het raar dat als ik oprecht op een gegeven moment zo heel dichtbij ben bij een opleiding. Ik weet niet ik vind het raar. Het voelt alsof ik nog maar 2 minuten geleden op de basisschool zat”*.

Geen idee

Safiya heeft nog echt geen idee wat voor studie ze wil gaan doen. Ze heeft geen droombaan of idee van wat ze interessant vindt. *“Ik weet niet man. Ik weet echt niet wat ik wil worden of zo, maar ik wil ook weer niet niks doen. Maarja ik weet het nog niet”*. Het enige idee dat ze heeft is dat de baan een mix moet zijn van werkzaamheden op kantoor en buiten kantoor. Voor haar toekomstige baan is ook een goed salaris van belang, maar: *“Het moet ook leuk blijven, want je hebt er zelf voor gekozen dus het moet wel iets leuks zijn”*.

Stressen

Safiya vindt het lastig om een studiekeuze te maken, omdat ze geen inzicht heeft in welke mogelijkheden er zijn. Het niet weten geeft haar een gevoel van stress. Ze is bang een verkeerde keuze te maken. Toen Safiya voor het eerst met haar moeder praatte over haar studiekeuze was dit stressvol. *“Echt stressen, want ik wist oprecht echt niet wat ik wou worden. Ik dacht van ja moet niet iets uitkiezen als ik het echt niet weet. [red. . .] Er is een bepaalde deadline waarvoor je moet kiezen en dan ja dan ben ik bang dat ik weer de verkeerde keuze maak die ik daarna helemaal niet leuk vindt. En dan zit ik eraan vast.”*

Discriminatie

Hoewel Safiya haar studiekeuze hierdoor niet wil laten beïnvloeden, denkt ze wel dat racisme en stereotypes haar kans op een bepaalde baan zouden kunnen benadelen. *“Ja racisme enzo speelt ook wel een rol in alles...en ik ben ook nog een meisje, meisjes hebben minder kans op bijvoorbeeld laten we zeggen autoverkoper waarschijnlijk, want ze denken 'meisjes weten niets over auto's.”*

Hulp

Ook met haar mentor heeft Safiya wel eens gesproken over loopbaan- en studiekeuze. Maar dit waren maar enkele klassikale gesprekken. Dit heeft haar nog niet echt geholpen. *“Nee, want ik vind meestal docenten... ik heb niet echt met docenten waar ik een goeie band mee heb dus.”* Ze zou vanuit school wel meer informatie willen krijgen over de verschillende studies waar ze allemaal uit kan kiezen. Wat haar ook zou helpen is eerlijke mening van haar naasten. *“Dat zou ik dan vragen, 'waarom zie je me dat niet doen'? En dan zeggen zij misschien, omdat je een kort lontje hebt dus je kan niet goed omgaan met mensen. Dat is eerlijk en dan kan ik eraan werken”*

4 Theoretisch kader

Om een duidelijke context te schetsen voor het onderzoek en de belangrijkste begrippen te verhelderen is op systematische wijze een literatuuronderzoek gedaan. Een deel hiervan is verwerkt in voorgaand hoofdstuk over de onderzoeksetting en definities. In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van het literatuuronderzoek naar studiekeuzeprocessen voor het theoretisch kader.

4.1 Studiekeuzeprocessen

In de literatuur zijn verschillende theorieën te vinden over hoe mensen keuzes maken. Om de studiekeuzeprocessen van jongeren in een breder perspectief te kunnen plaatsen behandelen we in deze paragraaf een aantal benaderingen om studiekeuzeprocessen beter te kunnen begrijpen.

4.1.1 Het keuzeproces vanuit cognitief-rationeel perspectief

Volgens de rationele keuzetheorie baseren mensen hun keuzes op rationeel denken, waarbij er een logische afweging gemaakt wordt tussen een aantal keuzemogelijkheden op basis van de vergaarde informatie. Het uiteindelijke besluit is dan het meest gunstigste voor het individu. Vanuit dit perspectief wordt het maken van een studiekeuze gezien als een bewust en rationeel proces. Een studiekeuze is bijvoorbeeld het resultaat van een match tussen persoonlijke interesses en capaciteiten en verschillende loopbaanmogelijkheden. Een juiste match zou moeten leiden tot een passende studiekeuze (Kuijpers & Meijers, 2009).

Literatuuronderzoek dat in kaart heeft gebracht wat bekend is over de manier waarop scholieren op het VMBO met een migratieachtergrond studiekeuzes maken, laat zien dat informatievoorziening en het contact met anderen (zoals ouders) een rol spelen in hun keuzeproces (Van Rooijen, de Winter-Koçak, Sondejker, & van der Hoff, 2019). Daarnaast laat onderzoek zien dat VMBO leerlingen een vervolgopleiding vooral kiezen op basis van hun interesse in het vakgebied en het carrièreperspectief (Cörvers, et al., 2005). Tenslotte spelen schoolcijfers een rol (Meijers, Kuijpers & Winters, 2010) en de sociale omgeving (Oosterkamp, 2012; Van Esch, Petit & Smit, 2011; van Esch, Petit, Neuvel & Karsten, 2011).

Voorname onderzoeken zijn veelal gebaseerd op zelfrapportages van leerlingen. Uit onderzoek van Aarts et al. (2014) blijkt echter dat mensen vaak de werkelijke drijfveren en oorzaken van hun eigen gedrag niet kennen. Veel keuzes worden onbewust gemaakt, en worden daarna op een aannemelijke manier verklaard. Factoren van invloed op profiel- of studiekeuze die leerlingen zelf benoemen, hoeven dus niet overeen te komen met de daadwerkelijke factoren die doorslaggevend zijn geweest. De reviewstudie van Meijers, Kuijpers & Winters (2010) sluit hier op aan. Daarin komt naar voren dat de studiekeuze van jongeren voornamelijk gebaseerd is op intuïtie, ervaringen van de leerling zelf en van anderen, geruchten en percepties. Aspecten die veel meer intern van aard zijn en vaak iets dieper onder het oppervlakte liggen. Om deze aspecten naar boven te kunnen halen is een ander perspectief op keuzeprocessen benodigd.

4.1.2 Het keuzeproces vanuit (persoonlijk) ontwikkelingsperspectief

Theorieën die de studiekeuze bekijken vanuit een ontwikkelingsperspectief, benadrukken de rol van o.a. emotie, identiteit en sociale normen. Scholieren op de middelbare school zitten nog in een fase waarin ze op sociaal-emotioneel en cognitief vlak aan het ontwikkelen zijn (Nelis & van Sark, 2010). Het vermogen om rationeel en vooruit te kunnen denken is niet op het niveau van een volwassen persoon. Veel keuzes die ze maken is ook op basis van emotie en niet ratio. Verder kunnen ook sociale normen een rol spelen bij de studiekeuze.

De mening en het gedrag van andere mensen kunnen de keuzes van diegene ook beïnvloeden. Mensen passen hun gedrag aan op basis van de sociale normen die heersen binnen een bepaalde groep. De mate van invloed die een sociale norm heeft, hangt af van in hoeverre iemand zich identificeert met de groep. Hoe sterker de mate van identificatie is, hoe groter de invloed van normen op het gedrag van iemand (Terry & Hogg, 1996 in: Van Spanning (2016)). Uit onderzoek blijkt dat vrienden elkaar beïnvloeden als het gaat om bijvoorbeeld school en werk (Duriezz et al., 2013). Daarnaast zitten scholieren ook in een fase van identiteitsontwikkeling (Arnett, 2000). Ten slotte spelen emoties ook een rol bij het maken van keuzes. Voordat we er bewust over nadenken, kennen we aan alles wat we waarnemen emotionele waarde toe (Tiemeijer, 2011; Zajonc, 1980).

(Zelf)vertrouwen is een belangrijke determinant voor het maken van succesvolle loopbaankeuzes. Hoge verwachtingen en een positieve houding ten aanzien van het eigen kunnen zijn een goed uitgangspunt voor (studie)succes bij adolescenten (Van Onzenoort, 2010; Tinto, 2012). Besluiteloosheid blijkt een risicofactor te zijn als het gaat om het exploreren van loopbaanaspecten (Germeijs, Verschueren en Soenens, 2006).

4.1.3 Het keuzeproces vanuit dynamisch perspectief

Het kiezen van een studie kan gezien worden als onderdeel van de identiteitsvorming. Het identiteitsstatussenmodel van Marcia gaat uit van twee dynamische processen binnen identiteitsgebonden keuzes: het proces van exploratie en het proces van commitmentvorming. Gedurende een periode van exploratie houdt een individu zich bezig met zelfonderzoek, waarbij hij/zij actief experimenteert met verschillende rollen, waarden en overtuigingen, verschillende alternatieven tegenover elkaar afweegt en actief op zoek is naar een eigen referentiekader. Bij commitmentvorming gaat het om het proces waarin jongeren zich expliciet verbinden aan concrete waarden en normen die tot uitdrukking komen in identiteitsgebonden keuzes. Op basis van de aan- of afwezigheid van ieder van deze processen onderscheidt Marcia vier identiteitsstatussen (zie figuur 1).

Figuur 1.

	Exploratieniveau: Hoog	Exploratieniveau: Laag
Commitmentniveau: Hoog	Achievement	Foreclosure
Commitmentniveau: Laag	Moratorium	Diffusion

Verondersteld kan worden dat als een studiekeuze wordt gemaakt, dergelijke processen van identiteitsexploratie en commitmentvorming ook plaatsvinden en dergelijke statussen ook van toepassing zijn. Studenten in een 'diffusion' status hebben (nog) geen of weinig belangstelling voor identiteitskeuzes, hebben geen bindingen en zijn niet bezig met het exploreren van alternatieven. Zij kiezen uiteindelijk bijvoorbeeld voor een opleiding 'waar je altijd wel wat aan hebt'. Dit wordt beschouwd als de 'laagste' vorm

van identiteitsontwikkeling. Studenten met een 'moratorium' status bevinden zich nog in een proces van exploratie en zijn nog geen duidelijke bindingen aangegaan. Vaak zie je dat deze studenten blijven steken in de exploratiefase en de één na de andere opleiding verkennen. Studenten in het kwadrant 'foreclosure' lijken een vastbesloten keuze gemaakt te hebben en zich verbonden te hebben met waarden en normen, maar dit zijn vaak de waarden en normen van anderen. Zij hebben het proces van exploratie vroegtijdig afgesloten, niet alle mogelijkheden verkend en geen eigen referentiekader ontwikkeld. Zij hebben vaak een abstract en onbereflecteerd beroepsbeeld waardoor de opleiding later tegen kan vallen. Een voorbeeld is een student die al vanaf de basisschool juf wil worden. Een student in het kwadrant 'achievement' ten slotte is bereid en in staat eigen keuzes te maken vanuit een hechte identiteit (Marcia, 1980).

Fourage et al. (2016) zien de studiekeuze als een proces dat bestaat uit verschillende fasen en waarbij verschillende factoren zowel individueel als contextueel een rol spelen. Zo beschrijven zij dat prestaties, verwachtingen ten aanzien van het eigen kunnen en de match met de voor de opleiding vereiste competenties een rol spelen. Deze verwachtingen zijn een combinatie van de sociale context (waaronder invloed van ouders en vrienden) en eerder opgedane ervaringen.

Germeijs & Verschuere (2006) beschrijven het studiekeuzeprocess in zes stappen dat begint bij de motivatie om een studiekeuze te maken. Zij onderzochten het keuzegedrag van adolescenten voor een nieuwe opleiding. Net als Marcia hechten zij belang aan een fase van exploratie, waarmee toegewerkt kan worden naar een keuze (commitment/ binding). In hun onderzoek naar het studiekeuze- en beslissingsproces onderscheiden zij zes taken waaruit dit proces (idealiter) bestaat:

1. Het oriëntatieproces: Leerlingen staan stil bij eigen interesses en studiegewoontes
2. Exploratie in de breedte: Leerlingen gaan op zoek naar algemene informatie
3. Exploratie in de diepte: Leerlingen gaan op zoek naar specifieke informatie
4. Interne exploratie: leerlingen onderzoeken wie ze zijn, wat ze willen en wat ze kunnen
5. Keuzenabijheid (de zgn. career choice readiness): , Leerlingen zijn (nagenoeg) klaar om te kiezen
6. Beslissingsstatus: Binding of – als deze stap mislukt – vervreemding met de gekozen studie komt tot stand.

Exploratie in de breedte in het begin van het studiekeuzeprocess en exploratie in de diepte en de keuzenabijheid later in het keuzeprocess, blijken belangrijke taken voor de kwaliteit van dat keuzeprocess. We zien deze exploratietaken ook terug in de loopbaancompetenties die centraal staan in het LOB-onderwijs. De verschillende keuzetaken hoeven elkaar niet altijd in bovengenoemde volgorde op te volgen, de stappen kunnen ook deels cyclisch zijn. De kwaliteit van dit proces is medebepalend voor een betere aanpassing aan de studieomgeving, meer tevredenheid en betere prestaties. Daarnaast wijzen zij erop dat in oriëntatie- en voorbereidingstrajecten aandacht moet worden geschonken aan domeinen die niet direct betrekking hebben op de keuze zelf, zoals persoonlijkheid van de leerling, emotionele factoren en relatie met de ouder. Tenslotte beklemtonen zij ook dat begeleiding niet moet stoppen op het moment dat jongeren hebben aangegeven hun keuze te hebben gemaakt. Aanmoediging en ondersteuning nadat een keuze is gemaakt lijken belangrijk (Germeijs en Verschuere, 2007a).

4.2 Relevantie van de perspectieven voor dit onderzoek

Er is overlap en er zijn dwarsverbindingen tussen de drie perspectieven op keuzeprocessen. We zien ze daarom niet volledig los van elkaar, en alle drie de perspectieven zijn van belang voor dit onderzoek. De verschillen tussen de drie benaderingen liggen in hun primaire focus (ratio, identiteit of dynamiek). We weten (onder andere uit het literatuuronderzoek van Van Rooijen, de Winter-Koçak, Sondejker, & van der Hoff uit 2019) dat verschillende factoren zoals de status van de opleiding en het beroep, informatievoorziening en het sociale netwerk zoals ouders en docenten een rol spelen bij de keuzeprocessen van jongeren met een migratieachtergrond. Over de rol van identiteitsontwikkeling bij keuzeprocessen van deze groep jongeren is minder bekend. Een focus op dynamiek en identiteitsontwikkeling past daarnaast goed bij de aanleiding en de onderzoeksvragen van dit onderzoek (die zich focussen op gevoelens, perspectieven en overwegingen van de doelgroep), omdat hierin de studiekeuze wordt gepositioneerd als een ontwikkelproces, waarin eigen ervaringen, intuïtie, emoties en contact met anderen een rol spelen (Meijers, Kuijpers, & Winters, 2010).

4.3 Inclusiviteit in onderwijs

Tenslotte voegen we een cultureel perspectief toe aan dit theoretisch kader. De aanleiding voor dit onderzoek is namelijk de geconstateerde ongelijkheid in posities en kansen tussen jongeren zonder en met een migratieachtergrond. Door in dit onderzoek te focussen op de specifieke kennis over hun keuzeprocessen, wordt beoogd dat in de toekomst recht gedaan kan worden aan diversiteit in het onderwijs door gelijke kansen te bevorderen. Het uiteindelijke doel is inclusief onderwijs en studiekeuzebegeleiding waarin iedere leerling zich maximaal kan ontplooien, ongeacht zijn of haar achtergrond, oriëntatie en identiteit. In die ontplooiing is ruimte voor:

- 1) het opdoen van kennis, vaardigheden en houdingen die nodig zijn voor de arbeidsmarkt en voor het functioneren in de samenleving (kwalificatie),
- 2) de ontwikkeling van waarden en normen die nodig zijn om kritisch te participeren in en zich verbonden te voelen met de samenleving (socialisatie) en,
- 3) de vorming van de unieke persoonlijkheid, identiteit, zelfstandigheid en autonomie (persoonsvorming) (zie Biesta, 2010; Onderwijsraad, 2007).

Voorname perspectieven zijn gebruikt om het onderzoek inhoudelijk vorm te geven (onder andere bij het opstellen van de vragenlijst voor de narratieve interviews) en worden tevens gebruikt om de resultaten van dit onderzoek te kunnen duiden.

Ahmed

“Dat zij ook een vader hebben die voor hun kan werken en dat die vader hun ook trots kan maken.”

Ahmed (13 jaar) oud en zit in de eerste klas van vmbo-kader. Zijn vader is in Marokko geboren en zijn moeder in Syrië. Hij en zijn drie zussen zijn in Nederland geboren. De moeder van Ahmed is kapster en zijn vader is automonteur en heeft een eigen bedrijf. Voetballen is Ahmed zijn grootste hobby, hij is hier dan ook best goed in zegt hij zelf: “ik ben ook een keer gescout door Utrecht, helaas ging dat niet door, door corona ja kans gemist dus”. Ahmed ziet twee mogelijke richtingen voor zich in de toekomst: profvoetballer of net als zijn vader, automonteur.

100 procent inzet

Voor Ahmed is zijn toekomst en 100 procent inzet in zijn toekomstige werk belangrijk. “Voor mij is toekomst wel belangrijk, als je een beetje naar de stad gaat en je ziet al die dakloze mensen en dan denk ik van ja dit kan ook met mij gebeuren dus je moet gewoon inzet geven”. Ahmed wordt het liefst profvoetballer en als dat niet lukt wil hij automonteur worden. Zolang hij zijn best blijft doen, is er niks wat hem tegenhoudt om profvoetballer te worden. Maar ondertussen wil hij zich ook 100 procent inzetten om automonteur te worden.

Iemand blij maken

Vroeger wilde Ahmed kapper worden, omdat zijn oom ook kapper is. “Ja gewoon haren knippen, het zag er leuk uit gewoon iemand blij maken”. Vanaf het moment dat hij meer met zijn vader meeging naar het bedrijf begon hij meer interesse te krijgen om automonteur te worden: “Ik dacht dit is echt een leuke baan om te hebben, ja dat eigenlijk. [red.] Dat je gewoon iets voor iemand maakt waar die ook blij van wordt”.

Stap voor stap

Ahmed heeft voor zichzelf nu twee richtingen in zijn hoofd, profvoetballer of automonteur. Voor beide richtingen weet hij dat hij het in stappen moet aanpakken. Voor voetbal geldt: stap voor stap naar een steeds grotere club en uiteindelijk zelfs naar het buitenland. Voor een carrière als automonteur is het plan: “gewoon op jonge leeftijd al goed te leren en je te focussen op gewoon iets wat je wilt”. Zijn vader was al op zijn elfde automonteur. Dat vindt Ahmed voor zichzelf te vroeg. Hij wil eerst graag goed leren, bij zijn vader gaan werken en uiteindelijk wil hij ook zijn eigen bedrijf starten. Hij heeft de mogelijkheid om de zaak van zijn vader over te nemen, maar dit wil hij niet. Zijn vader wil het bedrijf lang behouden en Ahmed wil graag zelf een eigen bedrijf beginnen. Zijn ouders zouden daar heel trots op zijn. Welke opleiding hij nodig heeft om automonteur te worden weet hij nog niet, maar hier gaat hij nog wel achter komen, aldus Ahmed.

Trots

Belangrijk in zijn toekomstige werk is voor Ahmed dat je je volledig kan en wil inzetten voor je werk. Daarnaast vindt hij het belangrijk dat hij zijn toekomstige vrouw en kinderen trots kan maken met het werk dat hij doet. “Dat ik plezier heb en dat ik goed met mijn kinderen wordt en ja dat eigenlijk. Dat zij ook een vader hebben die voor hun kan werken en dat die vader hun ook trots kan maken”. Net zoals hij nu trots is op zijn vader. Als automonteur kan je best wel veel verdienen denkt Ahmed, “Als mijn vader een auto verkoopt van 6000 euro dan is bijna een maandsalaris van een kapper misschien en dat heb je dan in een dag”.

Praten over de toekomst

Ahmed heeft tot nu toe een helder beeld van wat hij wil voor zijn toekomst. Hierover praten met vrienden doet hij niet. Daarmee heeft hij het meer over dingen die nu spelen en niet over de toekomst. Familie is hierin wel belangrijk. “Misschien kan ik aan mijn vader vragen of ik het zou redden als automonteur”. Vanuit school hebben ze de opdracht gekregen om binnenkort een dagje mee te lopen op het werk bij een familielid. Ahmed twijfelt toch nog of hij met zijn vader gaat meelopen in de werkplaats of toch bij zijn oom in de kapperszaak.

5 Resultaten narratieve interviews

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de houding van jongeren ten aanzien van hun toekomst, het keuzeproces dat daarbij hoort, en de status van dit keuzeproces. Hieraan ten grondslag liggen gevoelens en overwegingen die we vervolgens uiteenzetten.

Als er één ding duidelijk is geworden uit dit onderzoek, dan is het wel dat elk keuzeproces uniek en verschillend is. Iedere jongere beleeft zijn of haar keuzeproces op de eigen individuele manier. In de gesprekken die we hebben gevoerd is dit ook merkbaar geweest, bijvoorbeeld hoe de ene jongere met veel enthousiasme vertelt over het nadenken over de toekomst en een vervolgstudie, en de ander met (lichte) tegenzin het gesprek aangaat.

5.2 Het perspectief op de toekomst

5.2.1 Toekomstbeelden

Alle jongeren vertellen dat hun toekomst belangrijk voor ze is, en dat ze zich regelmatig een beeld proberen te vormen van hoe de toekomst er voor hen uitziet. Over het algemeen vertaalt dat beeld zich in een passende baan met een passende beloning/ goed salaris, een eigen huis en een gezin.

Ik hoop dat ik in mijn toekomst mijn huis heb, goeie familie. Niks slechts gaan doen in het leven. Geen alcohol, geen drugs, geen verkoop. Gewoon goeie familie, eigen zaak gewoon dat die goed doorloopt, en een mooi huis.

Sommige jongeren kunnen dit toekomstbeeld heel concreet maken, van de stappen die ze gaan zetten tot inhoud van het werk wat ze willen gaan doen tot aan de hoogte van het salaris aan toe.

Nou ik heb zeg maar mijn leven in trappen. Je hebt een level 10 trap, dat is zeg maar de max wat je bereikt. Ik zit nu ergens in 1 of 2 nog. Bij level tien ben ik wel 30. Dat ik dan mijn bedrijf hebt, kinderen, een vrouw. Dat je dan samen gewoon werkt, dat is dan level tien. Je moet gewoon de stappen in je hoofd hebben, dan lukt het wel. Als je iets wilt dan lukt het wel. Dat is gewoon motivatie, zeg maar. Rond mijn dertigste dan moet ik wel een bedrijf hebben. Dat is wel de bedoeling. Tot dan is het gewoon hard werken zeg maar.

Voor andere jongeren is de toekomst nog erg abstract, en zij praten in termen van 'gelukkig zijn', een 'goede baan'.

Omdat ik gewoon een goede baan wil, en ik veel verdien en dat ik gelukkig ben.

Het nadenken over de toekomst associëren veel jongeren met volwassen zijn, en verantwoordelijkheden hebben. Je hebt verantwoordelijkheden naar de samenleving (zoals belasting betalen), maar ook een

verantwoordelijkheid naar je ouders en naar je toekomstige gezin. Daarnaast betekent volwassen zijn ook dat je meer mag.

Het is gewoon raar om te bedenken dat ik gewoon ouder word, dus ja. Ik heb echt geen zin eigenlijk om ouder te worden. Ik vind 14, hoe oud ik nu ben, gewoon fijn. Het lijkt me ook wel gewoon leuk om 21 te zijn, want dan kan je ook gewoon meer mogen.

Ik voel me [als ik volwassen ben, red.] eigenlijk gewoon mezelf, maar dan met meer dingen op mijn schouders, dus iets zwaarder. Want je hebt in je toekomst kinderen, je hebt een vrouw die ook dingen nodig heeft voor haar leven. Je hebt de autogarage, je hebt de huur, je hebt zus je hebt zo.

Voor mij is het belangrijk dat ik mijn ouders gewoon trots maak, ik wil niet dat ene kind zijn waarvan mijn ouders zeggen van 'Ja, dit wordt hem niet', maar ik wil gewoon mijn ouders trots maken op mij. Ik vind toekomst gewoon belangrijk want het is gewoon je geld verdienen. Ik wil gewoon later als ik kinderen heb dat mijn kinderen een goede toekomst hebben.

Het feit dat ouders naar Nederland zijn gekomen om hier een betere toekomst te krijgen, maakt dat sommige jongeren hun toekomst, en daarbij de verantwoordelijkheid om te zorgen voor een goede toekomst, extra serieus nemen.

Mijn toekomst is heel belangrijk. Dat vind ik ook de reden dat ik naar hier toe ben gekomen, voor mijn toekomst. Anders zouden we wel in Marokko blijven. Ik vind het echt belangrijk voor mij en voor mijn ouders ook.

5.2.2 Mate van (zelf)vertrouwen richting de toekomst

Een meerderheid van de gesproken jongeren heeft er vertrouwen in dat ze goed terecht gaan komen en een passende baan gaan krijgen later. Veel van hen hebben echter nog geen idee hoe ze dit gaan bereiken; ze steken nu nog weinig tijd en energie in het nadenken over de toekomst, maar maken zich ook niet druk. Goed je best doen op school is in deze fase van hun leven voldoende en ze stellen het nadenken over hun studie- en beroepskeuze nog even uit.

Ik probeer gewoon goed mijn best te doen op school en dan zie ik later wel hoe het gaat.

Het is wel belangrijk, heel erg vind ik. Maar ik ben er niet zo actief mee bezig. Ik doe gewoon wat moet. Als er een toets is, dan leer ik gewoon.

Anderen die al wel een concreet plan of pad hebben richting de toekomst praten hier vol zelfvertrouwen over. Het hebben van een plan helpt bij het bereiken van je toekomstdoelen.

Tot mijn 30e heb ik plannen. Na 30 weet ik niet wat er gaat gebeuren. [Interviewer: Oké. En hoe komt het dat je plannen hebt tot en met je 30ste?] Omdat... Als je geen plannen hebt dan ga je geen succes maken. Als je plannen hebt dan ga je elke dag voordat je gaat slapen daaraan denken. Dus de volgende dag ga je dan harder werken voor je plannen.

Voor een deel van de jongeren die we hebben gesproken is het moeilijk om aan te geven hoe de toekomst er voor hen uit moet zien, en wat ze moeten ondernemen om hier de juiste keuzes in te maken. We zien dat de jongeren die niet goed weten hoe ze tot een goede keuze moeten komen, worstelen met de consequenties van deze keuze, en met de risico's van het maken van een verkeerde keuze. Zij voelen zich gestrest als ze nadenken over hun studie- en beroepskeuze. Het lijkt alsof de angst om verkeerd te kiezen hen tegenhoudt om het keuzeproces en het nadenken over de toekomst op een positieve en actieve manier aan te gaan.

Maak ik wel de goede keuze en ga ik het echt leuk vinden? Ja, ik twijfel over dat ik de goede keuze maak, voor de rest ben ik niet zo bang, alleen maak ik wel de goede keuze? [Interviewer: Wat gebeurt er als je de verkeerde keuze maakt?] Dan gaat het heel slecht met mij, ik krijg amper geld, ik heb een slechte huis, net als dat soort dingen. Ik ben bang dat ik het haat en dat ik later niet genoeg geld heb.

Ik vind het moeilijk want het is de toekomst. Ik kan niet precies zien in de toekomst, en dan daarover denken vind ik wel echt moeilijk om te doen.

5.2.3 Wereldbeeld

Jongeren krijgen om hen heen vaak te horen dat er veel werk is. Via het nieuws, via volwassenen om hen heen en via docenten komt de berichtgeving over personeelstekorten in veel verschillende sectoren vaak bij hen binnen. Dit maakt dat het grootste deel van de jongeren zich niet druk maakt over de toekomst; er is immers werk genoeg.

De onrust in de wereld maakt het tegelijkertijd voor meerdere jongeren niet makkelijk om een keuze te maken. Covid-19, oorlog en klimaatverandering hebben laten zien dat bepaalde sectoren kwetsbaar zijn, en dat andere sectoren juist groeien in tijden van crisis. Hoe kan je hier als scholier rekening mee houden in je eigen toekomstplannen en -beelden?

Nu ook zo met Oekraïne. Jongens in de klas hebben het over als ze Nederland gaan binnenvallen. Het is dus spannend of er iets met Nederland gaat gebeuren, wat effect heeft op hoe ik nadenk over mijn toekomst als ik tandarts wil worden. Ik hoop dus heel erg graag dat er niets gebeurt, ik wil mijn dromen kunnen volgen.

Maar ik weet niet of mijn toekomst echt zo leuk gaat zijn, want er komt nu natuurlijk ook een oorlog aan. Er is al een oorlog. En dat is best wel moeilijk en daardoor komt er ook een crisis. Dus volgens mij gaat het niet zo makkelijk zijn als ze zo doorgaan. Het heeft veel invloed op alle mensen en alle beroepen.

Armoede en crises in de wereld kunnen ook bijdragen aan de overtuiging om serieus over je toekomst na te denken.

Voor mij is toekomst wel belangrijk, als je een beetje naar de stad gaat en je ziet al die dakloze mensen en dan denk ik van: 'Ja dit kan ook met mij gebeuren!' Dus je moet gewoon inzet geven. Dus als je zo een beetje kijkt naar mensen en als je ze ziet om geld te vragen... Dat kan dus ook met mij gebeuren als ik me nu niet inzet.

Er is een soort van woningcrisis nu, en ik wil net als iedereen dat ik in een goed huis woon en dat ik een huis überhaupt heb. Maar er zijn niet genoeg huizen voor mensen en de huizen worden ook echt veel te duur. Ja, heel duur. Dus eigenlijk moet je wel goed geld verdienen.

5.2.1 Droombaan

Ongeveer de helft van de jongeren die voor dit onderzoek zijn gesproken heeft een 'droombaan'. Zij weten al van kinds af aan welk beroep ze gaan uitoefenen later. Deze groep is onder te verdelen in 2 subgroepen: 1) het beroep dat ze voor ogen hebben zit in de familie/ is aangedragen door familie en het is logisch/ onafwendbaar dat de jongere dit beroep ook gaat uitoefenen.

Mijn droombaan is eigenlijk autotechniek en dat komt van mijn familie. Mijn vader zit in de auto's, mijn omen -ik heb drie omen- die zitten in de auto's. Ik heb allemaal neven in Turkije, die zitten ook in een autogarage. Dus ik heb eigenlijk voor auto gekozen door de familie.

Ik wil in de E-sports. Mijn vader zat altijd op internet. Dus toen ik ook 5 of jaar was begon ik met op de computer te spelen. Ik heb dat geleerd van mijn vader. Ik wilde eigenlijk na een paar jaar tijd op mijn computer besteden en er ook iets goeds van krijgen dus ik dacht aan E-sport en ik begon met E-sport. Ik heb het van mijn vader geleerd en heb er mijn eigen ding van gemaakt.

2) de jongere is op heel jonge leeftijd met dit beroep in aanraking gekomen (hetzij in de directe omgeving, hetzij via televisie) en heeft vanaf dat moment zelf besloten dat het dit beroep gaat uitoefenen. De droombaan van de tweede groep heeft vaak te maken met een hobby: profvoetballer, influencer, youtuber.

Ja, toen ik klein was dacht ik al dat ik profvoetballer wil worden. Toen ik vaak naar het kooitje ging om te voetballen samen met veel mensen die goed konden voetballen. En op internet natuurlijk allemaal beroemdheden die goed kunnen voetballen. Dan denk je dat wil je ook.

Bij sommige jongeren is de overtuiging van jongs af aan zo groot, dat er bijna niet verder wordt geëxploreerd/ andere mogelijkheden verkend.

5.2.2 Toekomstdoelen

Aan de jongeren is gevraagd wat ze belangrijk vinden als ze nadenken over hun toekomst. Als eerste wordt door de meesten genoemd dat ze het werk leuk moeten vinden, en dat ze geen saaie baan willen.

Dat je niet de hele tijd moet zitten enzo gewoon bij computer, dat is echt saai.

Daarnaast willen ze respect in en voor hun werk: zowel van collega's (dat ze hun werk goed doen) als van de mensen om hen heen. De baan moet respect opleveren. Tenslotte willen veel jongeren in de toekomst voor hun ouders en hun eigen gezin kunnen zorgen. Ze geven aan dat ze genoeg geld willen verdienen om dit te kunnen doen.

Ja, het liefste wil ik wel best wel veel geld verdienen, zodat van alles wat ik wil betalen dat ik dat dan rustig kan betalen zonder te denken van: 'Oh ja ik moet ook nog wel wat voor dit regelen dat ik genoeg geld op mijn rekening heb.'

Ja een goed salaris en dat ik blij ben in mijn baan. Dat ik het mooi vind om naar mijn werk te gaan en te gaan werken. Niet 40 jaar werken... naar werk gaan om 08.00 en om 15.00/16.00 terug naar huis gaan en dat ik in die tijd boos of moe of niet blij ben. Dus een mooie baan, die ik leuk vind.

5.3 Houding en overtuigingen ten aanzien van het keuzeproces

5.3.1 Het studiekeuzeproces

Jongeren in de eerste klas hebben over het algemeen nog geen idee welke studie ze willen gaan doen of zelfs welke profielkeuze ze willen gaan maken. Dit geldt ook voor de jongeren die al van kinds af aan een beroep voor ogen hebben. Ze beschouwen deze keuzes nog niet als relevant op dit moment van hun schoolcarrière. Ze gaan er vanuit dat dit in de komende jaren wel goed komt. Voor sommige jongeren zorgt dit ervoor dat ze nog vrij en vol vertrouwen kunnen fantaseren over hun toekomst. Ze noemen bijvoorbeeld verschillende beroepen uit uiteenlopende sectoren.

Ik weet het eigenlijk niet, ik ga gewoon doen en dan kijken hoe het gaat, gewoon zonder een plan. Ik zou iets met economie of hiphop backup-dancer willen worden.[2]

Sommige jongeren geven aan dat ze het moeilijk vinden dat ze het nog niet weten. Ze missen vaak nog informatie over de mogelijkheden die er zijn.

[Interviewer: Wat maakt het zo lastig?] Dat weet ik niet. Gewoon ik weet niet. Misschien is dat nog...Ik weet eigenlijk niet, misschien omdat je niet weet waar het [mogelijke beroepen, red.] over gaat enzo.

De meeste jongeren benoemen twijfels als het gaat om hun studiekeuze. Sommige jongeren weten al wel welke richting ze op willen maar twijfelen tussen 2 of 3 studies. Anderen twijfelen omdat ze bang zijn om een verkeerde keuze te maken. Ze zijn bang dat het ze misschien niet gaat lukken of dat ze het toch niet zo leuk gaan vinden. Doordat ze hun studiekeuze ervaren als een cruciale keuze voor hun toekomst levert dit hen soms stress op.

Het [nadenken over studiekeuzes] maakt me wel een beetje zenuwachtig want ik weet het nog niet.

Hoewel het merendeel van de jongeren nog twijfels uit over hun studiekeuze is er ook een deel dat overtuigd is van hun studiekeuze. Dit zien we vooral bij de vierdeklassers. Sommige van hen hebben ook al bedacht dat ze na de mbo-opleiding (misschien) willen doorstuderen. Een overweging om dit niet te doen is dat je dan pas later aan het werk kan, en dus later begint met geld verdienen.

Ik wil gewoon doorstuderen, eerste verpleegkundige en daarna oncologie.

Ga ik weer doorstuderen, gewoon mijn master architectuur halen of niet? Maar dan denk ik van ja, dan ben echt te oud.

5.3.2 Gevoelens ten aanzien van het keuzeproces

De houding van jongeren ten aanzien van hun studiekeuzeproces is afhankelijk van de mate waarin ze zichzelf in staat achten een goede keus te maken. We zien enerzijds jongeren die voor zichzelf een toekomst hebben uitgestippeld en weten welk beroep ze willen uitoefenen. Hun keuzeproces is helder en overzichtelijk voor ze en ze kunnen goed toelichten hoe ze tot deze keuze zijn gekomen en welke zaken een rol spelen in hun keuzeproces. Zij hebben een positieve houding ten aanzien van hun keuzeproces omdat ze het gevoel hebben grip te hebben op dit proces.

Anderzijds zien we jongeren die nog niet goed weten wat ze willen. Hun toekomstbeeld is nog heel abstract, ze weten niet zo goed op basis van welke overwegingen ze een keus moeten maken, en zijn soms bang om een verkeerde keus te maken. Zij vinden het moeilijk om over dit proces te praten, en vermijden dit gesprek (met bijvoorbeeld familie of vrienden) daarom in het dagelijks leven.

Eigenlijk alle beroepen zijn moeilijk. Ik vind het gewoon niet zo interessant, ik wil het gewoon niet doen. Kijk, als het moet, dan doe ik het wel natuurlijk, maar liever niet.

Daartussenin zit een groep jongeren die er wel over nadenkt en praat, maar nog niet klaar is om een definitieve keuze te maken.

Jongeren voor wie het keuzeproces een moeizaam proces is, maken hun keuzes vaker vanuit de onmogelijkheden die ze voor zichzelf zien. Voor hen is het keuzeproces een proces van afvallen en wegstrepen. De vakken/ profielen/ beroepen die ze echt niet leuk vinden of waar ze niet goed in zijn/ moeite mee hebben vallen als eerste af. Zo hopen ze uiteindelijk uit te komen bij een passende keuze. Sommige jongeren hebben het überhaupt niet naar de zin op school, en hebben moeite met alle vakken. Zij weten niet zo goed waar ze goed in zijn, en kunnen vanwege dit gebrek aan zelfkennis heel moeilijk richting geven aan hun keuzeproces.

Ik heb niet echt iets met docenten. Waar ik een goeie band mee heb dus. En ik heb ook niet echt vakken die ik leuk vind of makkelijk.

Jongeren die van zichzelf goed weten wat ze kunnen en wat ze willen exploreren vaker vanuit mogelijkheden en kansen. Het is opvallend dat deze groep daarbij aangeeft dat zij vanuit hun omgeving ook regelmatig te horen krijgen waar ze goed in zijn. Dit helpt hen om richting te geven aan hun eigen keuzeproces.

Mijn opa had wel een effect hij zei vaak 'kan je mij helpen' en 'kan je dit doen' en dan 'dit moet je ervoor kunnen'. Dat heeft mij het gevoel gegeven om het nu wel te kunnen. Hij was ook diegene die zei 'jij kan dat' en 'je moet niet voor iets anders gaan, je moet doen wat jij wil en wat jouw favoriet is'.

Mijn ouders kijken wat voor mij het beste is en waar ik goed in ben en zo. Dan geven ze aan wat ik kan doen. [Interviewer: Kan je een voorbeeld noemen? Wat zeggen ze dan?] Bijvoorbeeld zeggen ze: 'Je bent heel goed

in wiskunde. Je kan boekhouder, financial controller, gewoon alles wat met formules te maken heeft dat kan je worden.'

5.3.3 Studiekeuze versus beroepskeuze

Wat opvalt is dat alle jongeren nadenken over het beroep dat ze later willen uitoefenen als gevraagd wordt naar hun toekomstperspectief, en dat de profielkeuze en studiekeuze voor hen logischerwijs voortvloeit uit het nadenken over een beroepskeuze. Dit maakt dat de meeste leerlingen zich maar beperkt verdiepen in de opties voor een studie of opleiding, en vooral bezig zijn met een loopbaanperspectief op de lange termijn. De keuze voor vakken, profielen, studies en beroepen lopen voor hen daarom door elkaar heen. Ze zien het niet als afgebakende en elkaar opvolgende keuzestappen, maar als één proces waarin alle stappen met elkaar samenhangen.

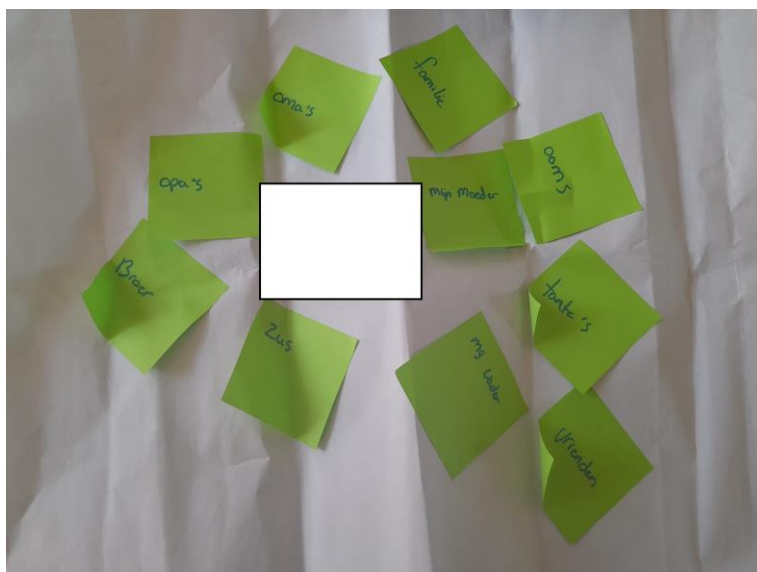
Dit zie je bijvoorbeeld aan het feit dat jongeren die een bepaald vak op school niet leuk of moeilijk vinden, aangeven niet snel te kiezen voor een beroep in dezelfde sector. Bij de profielkeuze in de 2e klas zijn ze dan ook al bezig met de lange termijn.

Ik zou wel voor tandarts willen gaan. Maar biologie... Ik weet niet of je dat ervoor nodig hebt. Maar ik vind biologie gewoon niet zo interessant. En de docenten zijn niet leuk.

Als je ergens niet goed in bent en je kiest dat, je kiest een leerweg waar dat allemaal wel inzit, dan krijg je allemaal slechte cijfers, en dan heb je geleerd voor niks. Dat is een beetje jammer. Je moet wel echt iets kiezen wat je kan.

5.3.4 Invloed van het netwerk

De volgende partijen in het netwerk van de jongeren kunnen -in meer of mindere mate- een rol spelen in het keuzeprocess van de jongeren: familie, vrienden, school en (directe) omgeving.

Afbeelding: Een visueel voorbeeld van de betrokkenen bij het studiekeuzeprocess. De naam van de respondent staat in het midden en is voor opname in deze rapportage geanonimiseerd.

Familie

Familieleden komen het meest voor in de reconstructies van de jongeren van hun keuzeproces. Ouders, broers, zussen, maar ook ooms, tantes, neven, nichten en grootouders zijn belangrijke gesprekspartners voor jongeren. Jongeren praten het liefst met hun familieleden, omdat ze het gevoel hebben dat die hen het beste kennen. Het helpt in dit soort gesprekken als familieleden aangeven als je ergens goed in bent.

Ik praatte er thuis over met mijn moeder, zus en vader. Mijn zus zei: 'je kan goed architect worden en je kan goed tekenen wat je wil of iets met je handen. Iets actiefs.' Mijn moeder die zei altijd van 'je kan goed dingen maken en dingen oplossen, zoals timmerman.' En ehm...mijn vader die zei 'je kan goed dingen maken, je bent goed in nadenken wat je wil bouwen, zoals een kast of iets anders' en mijn vader zei ook vaak 'jouw klus is om dat te maken, want dat kan jij heel goed, je hoeft het niet samen te doen jij kan dat alleen'. En toen dacht ik van: dat is mijn keuze. Ik word timmerman.

Toen ik 11 of 12 was dacht ik: het is ook zo dat als zij zeggen dat jij dat kan, dan kan ik dat. Dan moet ik niet zeggen dat ik dat niet kan. [13]

De meeste jongeren vinden echter niet dat hun familie invloed heeft op hun studiekeuze: de keuze maken ze zelf. Wel geven ze aan dat de verwachtingen die hun familie van hen heeft voor de toekomst een rol kunnen spelen in hun keuzeproces. Soms wegen die verwachtingen zwaar; jongeren hebben bijvoorbeeld ouders die zelf nooit een kans op onderwijs of een 'goede' baan hebben gehad. Ouders of familieleden die zelf altijd zwaar werk hebben gedaan willen heel graag dat de jongere het beter krijgt dan hen. Ze mengen zich dan nadrukkelijk in het keuzeproces van de jongere.

Mijn oma had het altijd over trouwen en kinderen krijgen en dat soort dingen, maar niet over werk of studie. Alleen zei ze wel van je moet iets worden, iets belangrijks worden. Niet ons teleurstellen. Je moet de eerste zijn die een diploma gaat halen in onze familie.

Ik vind het wel belangrijk om een goede baan te hebben. Dat is ook hoe mijn ouders me een beetje hebben opgevoed. 'Je moet een betere baan krijgen dan wij hebben in de horeca, want dat is hard werk dat moet je niet doen'. Ik dacht vroeger dat ik de zaak zou overnemen, maar nu denk ik van niet. Het is ook stressvol moet de extra taken zoals boekhouden wat mijn moeder doet.

Mijn vader zei tegen mij: je gaat geen vies werk doen. Je zoekt een opleiding waar je een pak moet dragen.

De jongeren van wie de familie concrete verwachtingen heeft met betrekking tot het toekomstige beroep gaan opvallend vaak mee in deze verwachting, maar noemen het tegelijkertijd wel hun eigen keuze. Er worden twee redenen genoemd waarom je als jongere wilt voldoen aan de verwachtingen van familieleden. Enerzijds omdat het confrontaties uit de weg gaat en wederzijdse teleurstellingen voorkomt, anderzijds omdat jongeren ervan overtuigd zijn dat hun familieleden (beter) weten wat goed voor hen is.

Zij weten gewoon het beste wat ik kan en waar ik goed in ben. Dus dat is wel het belangrijkste zeg maar.

Verskillende jongeren vertellen dat hun oudere broer of zus hen helpt bij het keuzeproces, omdat zij meer afweten van het onderwijssysteem en de mogelijkheden dan hun ouders. Broers of zussen kunnen ook een voorbeeldfunctie hebben, want enkele jongeren kiezen dezelfde richting als hun broer of zus.

Mijn zus, want mijn zus is 29 en wat meer volwassen. En ze helpt me echt vaak. Ze weet meer dan mij eigenlijk, want ze heeft ook gestudeerd, ook een master gehaald. Ze weet echt veel meer dan mij. Ze wilde eigenlijk dat ik ging voor 'administratie', want ze heeft dat zelf ook gestudeerd, economie. Ze zegt dat het beter is. Ze helpt me ook met het zoeken naar een opleiding en met welke diploma's ik moet halen.

Economie, net als mijn broer. Die had dat ook gedaan en die heeft er nu ook nu een diploma voor. Dus ik dacht: dat lijkt mij dan wel leuk dus ik wil dat dan wel proberen.

Vrienden

Het is verschillend in welke mate jongeren uitwisselen met hun vrienden over hun studiekeuzeproces. Jongeren die hun keuze al hebben gemaakt delen dit makkelijker met hun vrienden dan de jongeren die nog bezig zijn met het maken van een keuze. Heel soms bespreken vrienden als grap dat ze dezelfde studie gaan doen zodat ze altijd bij elkaar kunnen blijven, maar voor veel jongeren is het keuzeproces een privé proces.

Nee, ik vind dat gewoon mijn leven, mijn vrienden zijn gewoon vrienden, die hoeven dat niet te weten. Ja, met mijn vrienden is het gewoon puur gewoon chillen gewoon, naar buiten gaan, sporten, gek doen. Maar je gaat niet praten over je toekomst ofzo. Dat vind ik niet echt bij vriendschap horen ofzo.

De jongeren die hun keuzeproces wel onderling bespreken, bevragen elkaar soms over hun voorkeuren, maar geven elkaar geen mening of advies. Ze willen elkaar niet beïnvloeden.

Ja heel vaak gewoon 'wat heb jij gekozen' of 'weet je het al?', dan zeggen ze vaak 'nee' of van 'ja ik weet nog niet misschien ga ik economie kiezen'.

Ik vind, je moet zelf kiezen. Daar hebben je vrienden niets mee te maken.

Beïnvloeding door vrienden komt alsnog wel voor als jongeren oudere vrienden hebben die al op het MBO zitten, of die al werken. Hun ervaringen en verhalen kunnen jongeren beïnvloeden.

Mijn vriendinnen hebben mij laten zien dat ik absoluut niet in de zorg wil werken. Door deze 2 of 3 jaar heen hebben ze zoveel gepraat over hoe het is in de zorg zeg maar. Zo strak en netjes en dat is logisch. Gewoon altijd een wit shirt aan tijdens het koken. Je mag soms geen rok of jurk aan anders word je uit de les gestuurd. Altijd paardenstaart in hebben, niet je haar los mogen, sommigen oorbellen zijn te lang die mag je niet dragen, niet te veel make-up dragen want dat klopt weer niet en dan ja...Dat is heel erg keurig zeg maar allemaal. Dat is een reden waarom ik het helemaal niet wil gaan doen.

Directe omgeving

Sommige jongeren hebben zich in hun keuze laten beïnvloeden door hun directe omgeving. Een toevallige ontmoeting met een tandarts of politieagent kan een zaadje planten, of de aandacht en complimenten van een aardige jongerenwerker.

Angst dat er negatief gereageerd wordt op een studie- of beroepskeuze kan ervoor zorgen dat de keuze niet wordt gedeeld met deze omgeving.

Er is hier in Noord een jongerenwerker en het leek me wel leuk, omdat je hebt steeds contact met jongeren. De jongerenwerkers die wij nu hebben zijn rond de 40 en die hebben wel gewoon dezelfde band met mij terwijl er wel een groot leeftijdsverschil tussen ons is. Ik dacht: misschien is het ook wel iets voor mij. [Interviewer: en weten zij dat jij die ambities hebt?] Nee, nog niet dat wil ik ook liever niet vertellen. Ze gaan me uitlachen, omdat ze het niet serieus zien, maar voor mij is het wel serieus. [Interviewer: Waarom zouden ze je niet serieus nemen?] Omdat ze me zien als een kleine boefje.

School

Op school worden jongeren gestimuleerd om na te denken over hun studiekeuze. Dit gebeurt op verschillende manieren. Jongeren vullen beroepentesten in, hebben gesprekken met hun mentor of krijgen informatie over verschillende beroepen. Het maken van een profielkeuze en vakkenpakket is voor sommigen het eerste moment waarop ze nadenken over hun toekomst.

Je moet er wel een beetje over nadenken, we moeten ook wel vakkenpakket gaan kiezen enzo. Best wel vroeg eigenlijk want ik was daar nog helemaal niet mee bezig eigenlijk.

Via school komen jongeren in aanraking met beroepen waar ze weinig tot niets vanaf wisten.

Nou, ik heb wel wat geleerd wat ik eerst niet wist. Want over sommige beroepen wist ik niks en heb ik toch wel iets geleerd waarvan ik dacht, o ja dat is wel leuk. Ik wist niet dat het zo leuk was. Dat hielp wel.

Voorlichting ja, dat helpt wel echt veel. Je zit gewoon, en dat je dan luistert en je ziet die beelden, dat ze dan filmpjes laten zien hoe het zit, hoe het eruit ziet, dat helpt wel hoor.

Daarnaast vinden jongeren het ook belangrijk om informatie te krijgen over verschillende beroepen en de studies die daarbij horen. Het vinden van een studie die past bij het toekomstperspectief of beroepsperspectief is voor veel jongeren een ingewikkeld proces.

Ik wil weten welke opleidingen je erna eigenlijk kan doen, want dat maakt het kiezen ook wel wat makkelijker. Stel je voor je weet wel wat je eigenlijk wil in je opleiding dat maakt de studiekeuze wel makkelijker. Maar stel je voor ik wil iets qua sport, maar ik weet niet welke studiekeuze dat is dan...

Een mentor kan een belangrijke rol spelen in het keuzeproces van de jongere. Hoe meer jongeren het gevoel hebben dat de mentor hen goed kent, hoe meer waarde ze hechten aan de adviezen van deze persoon.

En dan gaat je mentor je helpen en dan zegt ze wat het beste bij jou past. Want mijn mentor weet dat ook als een van de beste. Dus daar heb ik zeker wat aan.

Mijn mentor helpt echt wel want die stelt wel de juiste vragen aan mij. Daardoor kon ik mijn keuze maken.

Enkele jongeren, vooral afkomstig uit de lagere klassen, benoemen dat school voor hen geen rol speelt in het maken van een studiekeuze. Zij hebben nog geen of weinig ervaring met activiteiten gericht op loopbaanbegeleiding en kunnen zich niet voorstellen op welke wijze school hen kan ondersteunen.

Ik heb niks nodig van school, ik ga voor mijzelf of voor mijn ouders, maar van school nee.

5.4 Kennis van profielen

Jongeren hebben beperkt kennis van de verschillende profielen. De profielen en de daarbij behorende beroepen die ze kennen en kunnen omschrijven en waar ze een goed beeld bij hebben zijn de profielen/beroepen waar ze in het dagelijks leven veel mee te maken hebben. Eén van de jongeren zei hierover:

Wat je niet ziet dat ken je niet. Wat je ziet dat ken je.

Ook valt op in de verhalen van jongeren dat als ouders of andere belangrijke personen uit hun netwerk een beroep of profiel niet kennen, of er slechts beperkt beeld bij hebben, ze hier negatief op reageren.

Bouwen, wonen en interieur

Dit is een concreet profiel, waarbij de meeste jongeren een associatie hebben met stukadoors, schilders, elektriciens. Het positieve van dit profiel is dat er veel werk in is, en in zal blijven.

Ik denk met dit verdien je wel echt goed geld. Met elektricien, deze dagen hebben ze wel echt veel elektriciens nodig. Stukadoos, mensen kopen steeds meer een nieuw huis, dan hebben ze stukadoors nodig, nieuwe kozijnen, nieuwe dingen, verf, gordijnen en zo. Dus hier zit wel echt geld in, deze dagen.

In het schilderen, in de bouw. Daar hebben ze een tekort aan, mensen die goed handig zijn, daar hebben ze een tekort aan.

Economie en ondernemen

Ook bij dit profiel hebben de meeste leerlingen een beeld. Het beeld dat overheerst is dat je veel met geld bezig bent en goed met geld kan omgaan als je dit profiel kiest. Dit betekent ook dat je later veel geld gaat verdienen als je dit profiel kiest.

Als je een financieel adviseur bent bijvoorbeeld ben je goed met geld en dan kan je er zelf voor zorgen dat je veel verdient.

Afbeelding: een respondent heeft een aantal beroepenkaarten op volgorde van aantrekkelijkheid neergelegd.

Ook valt het werken in een winkel onder dit profiel. Verschillende jongeren hebben hier al ervaring mee via een bijbaantje, en die ervaring speelt mee in de waardering voor dit profiel, en de verwachtingen rondom loon en baankansen.

Ik denk dat kledingverkoper het minst verdient. Er werken al zoveel mensen in een winkel.

Het verkopen van auto's daarentegen kan wel lucratief zijn, denkt één van de jongeren.

Stel, mijn vader verkoopt een auto van 6000 euro. Daar moet een kapper een maand van werken en hij krijgt dat in één dag.

Groen

Bij dit profiel zijn de beelden en associaties minder scherp dan bij de vorige twee. Meerdere jongeren denken dat je in de winter geen werk hebt, en dat al het werk buiten plaats vindt. Dat kan soms leuk zijn, maar het is voor veel jongeren een reden om niet voor dit profiel te kiezen.

Het lijkt me gewoon niet leuk, een beetje gras knippen, lijkt me gewoon saai.

Je hebt niet altijd echt werk, want bijvoorbeeld een hovenier kan niet in de winter doen. Het kan wel, maar dan zijn er niet echt veel planten.

Horeca, bakkerij en recreatie

Dit profiel is bekend en herkenbaar voor veel jongeren. Iedereen maakt gebruik van horeca, komt wel eens bij de bakker en kent voorbeelden van banen in de recreatie. Sommigen hebben een baantje in de horeca (gehad). Het beeld van dit profiel is dat het heel hard werken is (vooral de horeca) en dat je aan het werk bent als andere mensen een leuke vrije dag of avond hebben. Daarbij moet je makkelijk kunnen communiceren en altijd vriendelijk zijn. Daarom is het voor de meeste jongeren geen aantrekkelijk profiel.

Medewerker bediening zou ik niet voor kiezen. Ik vind het wel lekker om daar te zitten en te eten, maar ik vind niet echt leuk om te bedienen, dat is toch chaos daar. Zeker als het een drukke avond is ofzo, dan moet je rennen, helemaal niet leuk. Gewoon een beetje stress. Nee, dat vind ik niet leuk.

Ik word sowieso geen gastvrouw, ik houd er niet van om met mensen te praten. Het is ongemakkelijk.

Maritiem en techniek

Over dit profiel hebben jongeren geen beelden gedeeld. Beroepen die vallen onder dit profiel zijn in de gesprekken ook niet aan de orde gekomen.

Media, vormgeving en ICT

ICT wordt vooral geassocieerd met het werken met computers en kantoorwerk. De meeste jongeren lijkt het saai, maar denken wel dat dit goed verdient. Beroepen in de media zijn regelmatig genoemd als ultieme droombaan (influencer, Youtube ster), maar er wordt geen connectie gemaakt met dit profiel en mogelijke opleidingen.

Het vak vormgever wordt geassocieerd met tekenen en creatief bezig zijn.

Mobiliteit en transport

Bij dit profiel benoemen de jongeren vooral chauffeursberoepen: vrachtwagenchauffeur, taxichauffeur, buschauffeur. Het moet je liggen om de hele dag achter het stuur te zitten. Voor veel jongeren is dit een saai toekomstperspectief.

Gewoon om misschien vier of vijf uur in een auto te zitten en de hele tijd rond te rijden dat zou ik zelf niet leuk vinden.

Produceren, installeren en energie

Dit profiel is niet aan de orde gekomen, jongeren hebben er niet aan gerefereerd en de beroepen die vallen onder dit profiel zijn in de gesprekken ook niet aan de orde gekomen.

Zorg en welzijn

Bij dit profiel hebben jongeren heel veel associaties en beelden. Ze komen dagelijks in aanraking met de beroepen die onder dit profiel vallen. Ze noemen de zorg voor kinderen, voor bejaarden, werken in een apotheek, werken in een ziekenhuis, klassen assistent, sportinstructeur, jongerenwerker. Ook kunnen ze bij de beroepen die onder dit profiel vallen heel goed aangeven waarom ze dit wel of niet zouden willen doen in de toekomst.

En klassen assistent, ik ben niet geduldig met kinderen dus dat gaat niet lukken. Maar het lijkt me wel leuk, vooral met echt kleine kinderen maar met jongeren zoals mijn klas kan ik echt niet. Ik weet wat een grote mond die jongeren kunnen hebben.

Ik denk aan verzorgen bij oude mensen. Wakker worden, eten geven, medicijnen geven, helpen met douchen, kletsen en praten dat vind ik wel leuk. Daar krijg ik wel een fijn gevoel bij. Je kunt wel leuke dingen doen met de mensen, lekker praten, activiteiten doen, naar buiten gaan, wandelen.

6 Reflecties van de doelgroep op de resultaten

Voorgaand hoofdstuk bevat een weergave van de interviews met VMBO scholieren. In dit hoofdstuk worden deze resultaten geïdentificeerd -en waar mogelijk verklaard- vanuit verschillende perspectieven: we beschrijven voornamelijk de reflecties en perspectieven van de doelgroep zelf, aangevuld met perspectieven van professionals op het gebied van LOB en studiekeuzes. In dit hoofdstuk is specifieke aandacht voor het culturele perspectief: wat maakt een studiekeuze van een jongere met migratieachtergrond anders dan dat van jongeren zonder migratieachtergrond?

6.1 Het toekomstperspectief

In hun beelden en dromen van de toekomst verschillen jongeren met een migratieachtergrond waarschijnlijk nauwelijks van jongeren zonder migratieachtergrond. Bij het bespreken van de resultaten van de interviews viel het jongeren op dat iedereen leuk werk wil en voldoende geld om jezelf en je gezin te onderhouden. Het is heel logisch dat dit veelgenoemde onderdelen van het ideale toekomstplaatje zijn, want wie wil dat nou niet? Ook vinden ze het logisch dat jongeren bepaalde droomberoepen hebben die geïnspireerd zijn door sociale media (influencer, topvoetballer). Je raakt namelijk geïnspireerd door wat je om je heen ziet.

Logisch dat jongeren droomberoepen zien in social media, iedereen zit op social media dus het is ook belangrijk in een leven.

Respect

Het krijgen van respect in je werk is een iets meer opvallende uitkomst. Wat betekent dit, en waarom is dit belangrijk? Het belang van respect krijgen is groot voor jongeren met een migratieachtergrond, omdat zij in hun dagelijks leven vaak met situaties te maken krijgen waarin er weinig respect voor hen is, of ze anders behandeld worden dan mensen zonder migratieachtergrond.

Respect betekent voor mij ook dat er geen onderscheid gemaakt wordt, dat je net zo behandeld wordt als de rest van de collega's.

Als een blank persoon een fout zou maken zou het niet zo erg zijn, maar als allochtoon dat doet dan is echt zo erg als een moord of zo. Je moet echt honderd keer beter je best doen dan anderen.

Voor sommige jongeren is dit een reden om later een eigen bedrijf te beginnen: zo bepalen ze zelf met wie ze werken, en verwachten ze respect te krijgen van anderen omdat ze eigen baas zijn.

Als ik eigen baas ben krijg ik sowieso respect. De mensen die voor me werken respecteren mij want ik ben hun baas.

Daarnaast hebben jongeren het gevoel dat er minder respect is voor mensen die (V)MBO doen dan voor mensen met een hogere opleiding. Ze zijn bang dat ze later ondergewaardeerd worden vanwege hun opleidingsniveau.

Hogere diploma's worden meer gerespecteerd. Er wordt eerder geluisterd naar mensen met een hoger diploma. Ze worden ook eerder aangenomen, zelfs bij banen op MBO niveau. Dat is ook zo bij de Bijenkorf en de Zara.

Zekerheid

De angst voor armoede of (financiële) onzekerheid is daarnaast een opvallend thema dat veel wordt benoemd als het gaat om het toekomstperspectief. Jongeren verklaren deze angst vanuit hun migratieachtergrond. Ouders en/ of grootouders komen uit situaties waarin zij te maken hadden met armoede, zwaar/ moeilijk/ vies werk en ze drukken hun kinderen op het hart om niet in zo'n situatie terecht te komen, en te kiezen voor financiële zekerheid.

Ik denk niet dat je als allochtoon 1, 2, 3 voor de muziek kiest omdat het veel te onzeker is of je er wel geld mee kan verdienen. Ik kijk wel echt naar zekerheid bij beroepen.

Ik ga elektromonteur worden, maar ik ga ook kappersopleiding doen. Dan kan ik in het weekend vrienden knippen voor wat extra geld. En als er geen werk is in elektromonteur kan ik altijd nog kapper worden. Beetje zekerheid toch.

6.2 Houding ten opzichte van het keuzeproces

Uit de verhalen van jongeren over hun keuzeproces is een aantal aspecten te filteren die het maken van een studiekeuze tot een positief proces maken (waarbij de jongere zich prettig voelt), en aspecten die het maken van een studiekeuze juist een negatieve lading geven.

Weten waar je goed in bent

Eén van de dingen die naar voren kwam in de duidings sessies is dat het niet vanzelfsprekend is dat je weet wat je kwaliteiten zijn, helemaal als je nooit complimenten krijgt, of met anderen praat over je kwaliteiten. De jongeren twijfelen of dit cultureel bepaald is, maar het zou volgens hen wel kunnen dat er in de ene cultuur meer complimenten worden gegeven dan in andere culturen.

Ik denk nooit op die manier na over mezelf. Het voelt ook als opscheppen.

Sommigen praten daar thuis niet over. Daar is het dan niet normaal om te praten over waar je goed in bent. En als je er nooit over praat, hoe moet je het dan weten?

Om de eigen kwaliteiten te kunnen ontdekken helpt het volgens jongeren als anderen hen wijzen op hun eigen competenties (door bijvoorbeeld ook complimenten te geven), en het normaal maken om over kwaliteiten te praten. Door het er vaker over te hebben wordt het vanzelf makkelijker om over eigen kwaliteiten te praten.

Ik heb het nodig om dit [waar ik goed in ben, red.] van anderen te horen, omdat het soms lastig is om van jezelf te weten.

Een helder en overzichtelijk keuzeproces

Een ander belangrijke voorwaarde voor een keuzeproces waarbij de jongere zich prettig voelt, is dat de stappen die in dit proces gezet worden helder en overzichtelijk zijn, en dat duidelijk is hoe je bepaalde (loopbaan)competenties kan verwerven. De interviews laten zien dat jongeren die zich niet prettig voelen bij het maken van een studiekeuze soms niet goed weten wat er van ze verwacht wordt, en welke stappen ze kunnen zetten om een gefundeerde studiekeuze te maken.

Het is niet dat ik het niet belangrijk vindt maar ik weet gewoon niet waar ik moet beginnen.

Het is volgens jongeren daarom helpend als er een goede opbouw is met LOB binnen een school, beginnend met het verkennen van de eigen kwaliteiten en wensen. Een goed gesprek met een mentor of decaan die veel verstand heeft van wat er mogelijk is, helpt ook. Voor een helder en overzichtelijk keuzeproces hebben jongeren iemand nodig die naast hen staat, en meedenkt waar nodig en mogelijk. Jongeren krijgen geregeld de vraag te horen 'wat wil je later worden?', terwijl bij het maken van een profielkeuze het veel meer van belang is dat er aan ze wordt gevraagd: 'wat vind je leuk om te doen?' of 'welke vakken vind je leuk of leuker dan andere vakken?'

In de eerste of tweede klas hoef je echt nog niet te weten wat je daarna gaat doen, maar je kan wel vast nadenken over waar je goed in bent en wat je leuk vindt. Ik had toen nog helemaal geen interesse in opleidingen enzo. Dat kwam pas in de vierde.

Je hebt van die slimme docenten die alles weten wat er mogelijk is. Dat je daar dan even mee gaat zitten en dat die wat opties geeft die bij jou passen en advies kan geven.

Ouders zijn volgens de jongeren niet altijd in staat om een begeleidende rol te spelen in het keuzeproces van jongeren, omdat ze weinig kennis hebben van het Nederlandse onderwijssysteem en van de arbeidsmogelijkheden.

Omdat mijn ouders weinig kennis hadden over de profielen moest ik het ze allemaal uitleggen. Ik ben de oudste thuis, dus ik moest dat ook doen voor mijn broertjes die later ook een studiekeus moeten maken. Ik heb dat dus allemaal zelf uitgezocht, had ook geen hulp van school.

6.3 Omgaan met verwachtingen

Hoe om te gaan met de verwachtingen van anderen? Dit is een belangrijk thema dat veel gespreksstof heeft geleverd in de verschillende duidingssessies.

Verwachtingen vanuit cultureel perspectief bekeken

De migratieachtergrond van de jongeren speelt een belangrijke rol bij hoe zij omgaan met de verwachtingen van hun familie. Jongeren zijn zich ervan bewust dat hun ouders uit een minder kansrijke situatie komen dan

zij, en dat het privilege van goed onderwijs en goede baankansen voor hun gevoel verplichtingen met zich mee brengt.

Als je ouders uit Marokko komen is er wel een bepaalde druk. Hij heeft zo hard gewerkt voor onze toekomst dus ik voel wel een druk om iets terug te doen. Hij is hier gekomen, wist dat hij geen leuke toekomst zou hebben maar deed het voor ons, voor onze toekomst. Nederland zorgt voor zekerheid, in Marokko is geen zekerheid, zegt hij altijd.

Voor veel jongeren is de mening van hun ouders over bepaalde beroepen daarom erg belangrijk. Jongeren geven aan dat de invloed van ouders op een beroepskeuze per cultuur, maar ook per gezin kan verschillen.

Afghanen zijn van: als je een dokter bent laat je een goede indruk achter bij familie. Mijn ouders wilden mij wel stimuleren om iets in de zorg te kiezen omdat dat goed staat in de familie.

Het verschilt niet heel erg tussen Turks en Marokkaans en Afghaans. Meer tussen huishoudens. Mijn tante is strenger dan mijn ouders, dus ook bij Marokkanen onderling is het verschillend hoe er wordt gekeken naar beroepen en of je wordt gedwongen om een beroep te kiezen.

Ik luister wel echt naar mijn moeder. Zij kent mij het beste en ik wil haar trots maken.

Het is opvallend dat verschillende jongeren die geïnterviewd zijn bij hun ouders of familieleden in de zaak gaan werken later. Ook in de duidingssessies zijn meerdere jongeren die een familiezaak hopen over te nemen en aangeven dat dit van hen verwacht wordt. Voor hen is er eigenlijk nooit een ander beroepsperspectief geweest, en ze vertellen heel tevreden te zijn met dit perspectief. Het overnemen van een eigen zaak heeft veel voordelen: je weet hoe je werk eruit komt te zien, bent eigen baas (en kiest je eigen personeel), kan een bestaande klantenkring overnemen en het bedrijf dat je familie heeft opgebouwd blijft in de familie.

Ik werk nu al vaak mee en mijn vader zegt dat ik dit goed kan. Het is ook handig omdat ik Nederlands kan en dan kan ik de Nederlandse klanten helpen.

Verwachtingen van docenten

Tijdens de verkennende gesprekken bij de start van dit onderzoek, alsook in de inspiratiesessie aan het eind van het onderzoek kwamen de verwachtingen van docenten aan de orde. Verschillende jongeren hebben ervaringen met docenten die ze vertelden dat een bepaalde opleiding te moeilijk voor ze zou zijn.

Dat ze tegen mij zeiden: dat is toch te moeilijk voor jou.

Dergelijke negatieve verwachtingen kunnen een grote impact hebben op het zelfbeeld en zelfvertrouwen van een jongere. In plaats van dat een docent een opleiding afraadt vanwege de moeilijkheidsgraad, is het volgens jongeren daarom beter om samen te kijken wat ervoor nodig is om het niveau te halen om deze opleiding te doen. Het is vervolgens aan de jongere om te keus te maken of hij of zij deze inzet wil plegen.

Zeg dan gewoon: wat heb je ervoor over? Hoe hard wil je ervoor werken? Want misschien heeft diegene er wel alles voor over.

6.4 School en LOB

In de interviews hebben jongeren verschillende LOB-activiteiten benoemd die ze met of op school ondernemen. Deze activiteiten zijn niet voor iedereen allemaal even helpend volgens jongeren. Ze vonden het heel opvallend dat LOB op iedere school anders wordt vormgegeven, en dat iedere leerling andere ervaringen heeft. In de duidingssessies en de inspiratiesessie is gesproken over wat helpt bij het maken van een studiekeuze. Naar voren komt dat de activiteiten *an sich* niet verkeerd of minder effectief hoeven te zijn, maar dat er een aantal kaders en randvoorwaarden zijn waaronder de activiteiten effectief kunnen zijn.

Maatwerk

Rode lijn in dit onderzoek is volgens de doelgroep het belang van maatwerk: wat voor de één werkt, hoeft voor de ander niet helpend te zijn. Het is daarom van belang volgens jongeren dat er verschillende activiteiten ingezet kunnen worden, en dat jongeren zeggenschap krijgen over hoe ze hun eigen LOB-proces op maat inrichten.

Behandel ieder kind anders, iedereen heeft andere behoeftes. De één heeft steun nodig, de ander informatie en de ander gewoon ruimte om het zelf uit te zoeken. Het is fijn als docenten daar rekening mee houden.

LOB-activiteiten zijn vaak een verplichting, en jongeren vinden het soms saai of niet helpend in hun eigen keuzeproces. Dit kan komen omdat de opdrachten te ver af staan van de loopbaan-ontwikkelfase waarin ze zelf verkeren op dat moment. Ook daar zit volgens jongeren een kans om beter aan te sluiten op wat een jongere nodig heeft.

Ik was daar nog helemaal niet mee bezig [profielkeuze]. Maar toen moest ik al wel beroepentesten invullen. Ik had liever eerst wat meer informatie over de profielen. Pas nu denk ik van: o ja die beroepentest was best handig geweest. Maar toen helemaal niet.

Positieve stimulans

Niet alle jongeren zullen uit zichzelf hun motivaties en kwaliteiten gaan exploreren. Daarom denken jongeren dat het nodig is om verplicht LOB-activiteiten te ondernemen. Daarbij vinden ze het belangrijk dat er een positieve stimulans uitgaat van de betrokken docent, decaan of mentor die hen begeleidt. Nadenken over je studiekeuze moet ook een beetje leuk zijn. En dat kan door enerzijds actieve werkvormen aan te bieden, en anderzijds de jongere in individuele gesprekken te complimenteren en positief te benaderen.

Dus niet van die opdrachten dat je moet invullen wat een bepaalde studie inhoudt want dat doe je dan gewoon copy-pasten. Het moet wel een beetje leuk en actief zijn. Een mindmap maken ofzo.

Tegelijkertijd kan het ook helpen om in klassikaal verband te praten over en reflecteren op het studiekeuzeproces. Tevens helpt het om van anderen te horen hoe het bij hen is gegaan. Eén van de jongeren in een duidingssessie verwoordde het als volgt:

Een beetje zoals we hier doen. Gewoon met elkaar praten over wat er moeilijk aan is en wat je kan helpen. En dat je ook van anderen hoort hoe zij het doen.

Houd het praktisch

Jongeren en ouders hebben vaak een beperkt beeld van beroepen en wat er mogelijk is op de arbeidsmarkt, en ze geven aan dat ze het nodig hebben om de beroepen in de praktijk te ervaren en te 'voelen'. De noodzaak van beroepen in de praktijk meemaken zien we terug in de kennis over en waardering van de verschillende profielen. Profielen met beroepen die jongeren in hun dagelijkse praktijk veel tegenkomen (zoals beroepen in de zorg, onderwijs, horeca) zijn bekender en staan dichterbij ze dan profielen en beroepen die je op straat en om je heen niet direct ziet. Ze vinden daarom meeloopstages, bedrijvenbezoeken en presentaties van beroepen zinvol omdat je dan ervaart en ziet hoe een beroep in de praktijk is. Tijdens de Covid-19 pandemie heeft een groot aantal jongeren geen stages, bedrijfsbezoeken etcetera kunnen doen. Dit heeft het maken van een studiekeuze volgens hen bemoeilijkt, omdat ze geen concreet beeld hebben kunnen krijgen van verschillende beroepen.

Meeloopstages zijn ook een goed idee om een beter beeld te krijgen van wat je zou kunnen doen. Die testjes bij LOB waren te vaag.

Gezien worden

Het allerbelangrijkst vinden jongeren individuele gesprekken over hun toekomstperspectief met hun mentor of een andere docent die hen goed kent, of de tijd neemt om hen te leren kennen. In deze gesprekken is het van belang dat de docent motiverend en ondersteunend is, en dat goed gekeken wordt wat de leerling nodig heeft qua ondersteuning en begeleiding. Jongeren die terugkijkend op hun studiekeuzeproces reflecteren op wat ze destijds nodig hadden, geven allemaal aan dat individuele gesprekken met iemand die hen goed kende, en met hen mee kon denken hen het meest zouden hebben geholpen. In sommige gevallen is dit ook gebeurd. Er zijn heel veel adviezen gegeven over hoe deze individuele gesprekken gevoerd moeten worden. De adviezen komen neer op onderstaande 5 basisadviezen:

- Praat niet alleen over school, maar ook over wie de leerling is als persoon
- Focus op het positieve, vertel ook hoe jij de leerling ziet
- Onderzoek samen wat de leerling al weet, en wat hij of zij nog nodig heeft om een keus te maken
- Check wat de leerling hier zelf in kan doen, en waar nog hulp bij nodig is (en maak hier afspraken over)
- Blijf naast de leerling staan, en ondersteun waar nodig

7 Conclusie

In dit slothoofdstuk grijpen we terug op de opdracht die aan dit onderzoek ten grondslag ligt. Stichting Alexander heeft de volgende, door NRO geformuleerde, vraagstelling onderzocht:

Welke onbewuste overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens voorafgaand aan het loopbaanoriëntatie- en –begeleiding (LOB) -traject spelen een rol bij de profiel- en/of studiekeuzes die jongeren met een migratieachtergrond op het VMBO maken?

De daarbij horende deelvragen zijn:

- *Welke overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens spelen een rol in het bewuste en onbewuste keuzeprocess?*
- *Welke overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens spelen een rol in het leer- en ontwikkelkeuzeprocess?*
- *Wat voor (werk gerelateerd) toekomstperspectief hebben deze jongeren voor zichzelf (possible selves) en hoe is dit tot stand gekomen?*
- *Wat voor beeld hebben deze jongeren over de verschillende profielen en/of studierichtingen en hoe is dit tot stand gekomen?*
- *Welke implicaties hebben de in het onderzoek verworven inzichten voor de doelmatigheid van het LOB-aanbod?*

Dit onderzoek geeft inzicht in een breed palet aan overtuigingen, ideeën en gevoelens van jongeren met een migratieachtergrond met betrekking tot hun studiekeuze. Voor een groot deel zullen zij, en zal hun keuzeprocess, niet verschillen van hun leeftijdgenoten zonder migratieachtergrond. Jongeren benadrukken daarbij dat ook binnen deze doelgroep grote verschillen bestaan, en dat deze verschillen waarschijnlijk eerder toe te schrijven zijn aan persoonlijke kenmerken dan aan hun migratieachtergrond. De waarde van dit onderzoek zit in de beschrijving van deze verschillen, en in de bewustwording van wat er allemaal een rol kan spelen in een keuzeprocess, en hoe hierop geanticipeerd kan worden door de professionals die jongeren bijstaan bij het maken van een studiekeuze.

7.1 Overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens

De eerste drie deelvragen zijn voor de beantwoording ervan samengevoegd, omdat uit de data blijkt dat deze vanuit het perspectief van jongeren zelf heel erg met elkaar samenhangen en niet los van elkaar kunnen worden gezien. We zoomen in deze paragraaf in op de overtuigingen, overwegingen, ideeën, (zelf-)beelden en gevoelens die een rol spelen bij het (studie-)keuzeprocess van jongeren.

7.1.1 Eigen overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens

Jongeren noemen drie zaken die voor hen van belang zijn in hun toekomst. Ze willen leuk werk dat bij hen past, voldoende geld verdienen en respect krijgen voor het werk wat ze doen. Op het oog voor de hand liggende zaken die voor iedereen belangrijk zijn. Voor deze groep kan er echter een diepere laag onder deze zaken zitten, die in eerste instantie niet zo eenvoudig en zichtbaar is.

Exploreren van eigen capaciteiten

Om te weten wat voor werk bij je past, en wat je leuk vindt, moet je je eigen capaciteiten kunnen exploreren. Het kunnen exploreren van, en reflecteren op eigen kwaliteiten is één van de loopbaancompetenties die centraal staan in het LOB-onderwijs. Ook uit de literatuur blijkt dat een studiekeuzeproces succesvoller is als je weet wat je kan. Van leerlingen wordt verwacht dat ze dit doen in het kader van LOB, maar uit hun verhalen blijkt dat er soms niet (voldoende) geëxpliciteerd, of onvoldoende ondersteuning geboden wordt bij hoe ze dit kunnen doen. Verschillende jongeren geven aan dat ze veel moeite hebben met erachter komen waar ze goed in zijn, en niet weten waar te beginnen. Onderliggende oorzaak hiervoor kan volgens jongeren zelf zijn dat ze niet gewend zijn om te praten over wat ze kunnen en willen. Reflecteren op je eigen vermogens en prioriteren van behoeften en voorkeuren kan je leren door het veel te doen, veel te oefenen, en ook van anderen te horen. Zowel individuele gesprekken met een mentor, als groepsgesprekken in de klas kunnen hierbij helpen. Zonder deze exploratiefase verzandt een studiekeuzeproces mogelijk in een negatief proces waarin een aantal opties worden afgestreept, en er een aantal opties overblijven waar uit gekozen moet worden. Op het moment dat dit gebeurt, zien we dat jongeren vaker negatieve gevoelens en associaties ontwikkelen bij het nadenken over een vervolgstudie. Dat uit zich in weerstand om erover te praten (zo ook tijdens de interviews voor dit onderzoek) en in een lagere mate van exploratie – het wordt een negatieve spiraal.

Het is niet leuk om erover na te denken want ik krijg er stress van.

Jongeren die een positief gevoel krijgen bij het maken van een studiekeuze praten er makkelijker over met anderen (met ons als onderzoekers, maar ook met vrienden, ouders, familieleden), wat weer bijdraagt aan de interne exploratie van de eigen capaciteiten en wensen.

Het hebben van voldoende geld en zekerheid

Jongeren zijn op zoek naar zekerheid in een onzekere wereld. Jongeren met een migratieachtergrond geven aan dat (financiële) zekerheid voor hen extra zwaar weegt. Zo wordt hen door ouders vaak geadviseerd om te kiezen voor een zeker beroep: een beroep waar je goed geld mee kan verdienen, of waarin veel werk te vinden is. In de interviews zijn meerdere jongeren gesproken die heel bang zijn om verkeerde keuzes te maken: ze moeten eigenlijk van zichzelf de best mogelijke keus maken. Ook willen ze hun ouders hierin niet teleur stellen; zij hebben immers een offer gebracht door naar Nederland te emigreren met het oog op een betere toekomst. De verantwoordelijkheid om het beter te doen dan je ouders kan verlamvend werken, en ervoor zorgen dat je het nadenken erover gaat vermijden. In een veranderende wereld waarin oorlog, virussen zoals Covid-19 en klimaatverandering zorgen voor veel onzekerheid, is het maken van de juiste 'zekere' keuze een extra zware opgave. De interviews laten zien dat jongeren die zich bewust zijn van het belang van een goede keus -en daarbij de negatieve gevolgen van een slechte keus, zoals uitval, werkloosheid, geen zekerheid- meer moeite hebben met het maken van een studiekeuze dan jongeren die met vertrouwen naar de toekomst kijken. Handvatten hoe om te gaan met deze onzekerheid kunnen hierbij helpen.

Respect

Respect krijgen voor je werk is geen vanzelfsprekendheid voor jongeren met een (niet-Westerse) migratieachtergrond. Jongeren met een migratieachtergrond zijn zich er sterk van bewust dat hun integratie

op de arbeidsmarkt moeizamer zal verlopen dan die van jongeren zonder migratieachtergrond. Ze kennen de verhalen van anderen, en hebben soms persoonlijke ervaringen waaruit blijkt dat ze zich gediscrimineerd of anders behandeld voelen dan jongeren zonder migratieachtergrond. Literatuuronderzoek naar stagediscriminatie op het MBO (Klooster e.a. 2016) heeft laten zien dat jongeren in reactie op dit bewustzijn bedrijven en sectoren mijden waarvan zij hebben gehoord (of de indruk hebben) dat stagiairs uit bepaalde etnische groepen minder gewenst zijn. De studenten zoeken vervolgens hun heil in bedrijven die een hoog percentage medewerkers met een niet-westerse migratieachtergrond hebben en/of een eigenaar hebben met een niet-westerse migratieachtergrond. Een dergelijke reactie zien we ook bij verschillende jongeren ontstaan uit dit onderzoek in relatie tot hun toekomstperspectief en/ of studiekeuze. Zij kiezen er bijvoorbeeld voor om bij hun familie in het bedrijf te gaan werken of ze willen eigen baas worden, zodat ze zeker weten dat ze gerespecteerd en geaccepteerd worden in hun werk.

7.1.2 Omgaan met overtuigingen, overwegingen, ideeën en gevoelens van anderen

De invloed van (verwachtingen van) ouders en familieleden kan een rol spelen bij jongeren met een migratieachtergrond. Hoe sterker de mate van identificatie is met een groep (zoals een familie), hoe groter de invloed van de normen die binnen de groep gelden op het gedrag van iemand (Terry & Hogg, 1996 in: Van Spanning (2016)). Men zou verwachten dat hoe meer jongeren zich laten beïnvloeden door hun familieleden hoe beperkter zij bezig zijn met het exploreren van en reflecteren op hun kwaliteiten, motieven en opties (en daarmee de ontwikkeling van loopbaancompetenties). Zij ontlenen hun identiteit en toekomstperspectief immers aan wat anderen hen voorspiegelen. Waarom zou je op onderzoek uitgaan als je al van kinds af aan weet dat je het bedrijf van je ouders gaat overnemen? Jongeren zelf zijn genuanceerd over de rol van anderen in het keuzeproces, en geven aan dat beïnvloeding door ouders wellicht vaker speelt bij jongeren met een migratieachtergrond, maar dat het niet altijd het geval is. Daarnaast denken ze dat beïnvloeding door ouders ook bij jongeren zonder migratieachtergrond een rol kan spelen. In de gevallen waar de invloed van ouders wel een rol speelt, zien zij dit als een bewuste keus en als een belangrijk onderdeel van het keuzeproces. Met andere woorden; het verkennen én wegen van de verwachtingen en meningen van mensen die belangrijk voor hen zijn is voor hen ook een vorm van exploratie en van belang voor hun identiteitsontwikkeling. Daarbij geven de jongeren aan dat het wel belangrijk is dat de jongere deze keus zelf maakt, en dat het niet goed is als ouders hun kind dwingen om een bepaald beroep te kiezen wat ze eigenlijk niet willen.

7.2 Beelden van profielen, studierichtingen en beroepspraktijk

7.2.1 Kiezen wat je kent

Hoofdstuk 5 beschrijft de beelden die jongeren hebben bij de verschillende profielen en beroepen. Jongeren raken zowel bewust als onbewust geïnspireerd in hun studie- en beroepskeuzeproces door wat ze om zich heen zien en meemaken. We concluderen dat ze vooral beroepen en opleidingen gaan onderzoeken (en kiezen) die ze vanuit hun eigen omgeving kennen en ervaren, of waar ze direct op gewezen worden door mensen uit hun netwerk. Jongeren raken bijvoorbeeld geïnspireerd via (social) media, beroepen van mensen in hun netwerk, beroepen waar ze dagelijks mee in aanraking komen. De beroepen die ze in mindere mate 'in het wild' tegenkomen blijven daarom een ver-van-hun-bed-show. Het brengen van bezoekjes aan de

werkvloer, meeloop-/ snuffelstages en gesprekken met werknemers over hun werkpraktijk helpen bij het opdoen van inspiratie, en kunnen het perspectief van mogelijke beroepen verbreden.

7.2.2 Informatie over (financiële) zekerheid

Dat jongeren met een niet-Westerse migratieachtergrond van zichzelf zeggen dat ze (financiële) zekerheid erg belangrijk vinden is een opvallende uitkomst gezien in het licht van de aanleiding voor dit onderzoek: uit onderzoek blijkt namelijk dat jongeren met een niet-Westerse migratieachtergrond vaker kiezen voor MBO opleidingen met een lage baankans dan jongeren zonder een migratieachtergrond (Bisschop et al., 2020). Het is de vraag of jongeren met een migratieachtergrond hun studiekeuze maken op basis van de juiste informatie over beroepen en baankansen. De interviews bevestigen het landelijke beeld dat jongeren met een niet-Westerse migratieachtergrond bijvoorbeeld vaker kiezen voor economische profielen: het beeld dat veel jongeren hebben bij een economisch profiel of beroep is dat je later met geld gaat werken, met geld leert omgaan en dientengevolge zelf ook makkelijk geld zal verdienen. Naast beperkt concreet inzicht in de baankansen van profielen en beroepen, zien we dat de geïnterviewde jongeren überhaupt beperkt inzicht hebben in de mogelijkheden van de verschillende profielen. Vooral de wat meer 'exotische' of 'nieuwe' profielen, zoals 'Produceren, installeren en energie' laten geen enkel belletje rinkelen. Omdat ze bepaalde beroepen in hun eigen leefomgeving tegenkomen, trekken ze wellicht eerder de conclusie dat daar werk -en dus zekerheid- in te vinden is. Ook gaan ze relatief vaak af op de adviezen van ouders die -naar eigen zeggen- vaker beperkte kennis hebben van de Nederlandse arbeidsmarkt en voornamelijk traditionele beroepen aanraden in de zorg-, economische en de juridische sectoren.

7.3 Implicaties van dit onderzoek voor de doelmatigheid van het LOB-aanbod

Bovenstaande conclusies kunnen implicaties hebben voor de ontwikkeling van LOB-aanbod. Deze paragraaf beschrijft de mogelijke aanknopingspunten voor doorontwikkeling van LOB-aanbod vanuit de perspectieven van jongeren zelf.

7.3.1 Omgaan met verwachtingen als loopbaancompetentie

In het onlangs verschenen rapport over effectieve interventies rondom LOB (Korpershoek, H. e.a. 2022) staat de aanbeveling om een zesde loopbaancompetentie toe te voegen aan de bestaande competenties: omgaan met verwachtingen. Zowel in de klankbordgroep van professionals als tijdens de inspiratiesessie is deze aanbeveling besproken, omdat het omgaan met verwachtingen ook in dit onderzoek een belangrijke rol speelt. Het lijkt een goed idee om meer aandacht te besteden aan het omgaan met en het wegvan verwachtingen van anderen. In deze context noemen jongeren niet alleen het omgaan met de verwachtingen van familieleden, maar ook de verwachtingen van docenten en de (vaak onbewuste) verwachtingen van jezelf. In relatie tot de onzekerheid met betrekking tot de toekomst (denk aan pandemieën, oorlogen, financiële crises) kunnen de verwachtingen van jezelf zorgen voor veel interne spanning. We herhalen in deze context de drie doelen van inclusieve studiebegeleiding van Biesta (2010):

- 1) het opdoen van kennis, vaardigheden en houdingen die nodig zijn voor de arbeidsmarkt en voor het functioneren in de samenleving (kwalificatie)

- 2) de ontwikkeling van waarden en normen die nodig zijn om kritisch te participeren in en zich verbonden te voelen met de samenleving (socialisatie)
- 3) de vorming van de unieke persoonlijkheid, identiteit, zelfstandigheid en autonomie (persoonsvorming)

Met de ontwikkeling van een zesde loopbaancompetentie geef je expliciet en gericht aandacht aan deze laatste twee doelen.

7.3.2 Een helder en overzichtelijk keuzeproces

Het goed kunnen reflecteren op -en ook woorden kunnen geven aan- eigen capaciteiten, voorkeuren en behoeften is heel belangrijk in het keuzeproces. Jongeren geven aan dat het helpt als ze dit leren in een helder en overzichtelijk proces, met handvatten en informatie voor elke stap en praktische ondersteuning bij de ontwikkeling van loopbaancompetenties. De vraag die nu -volgens jongeren- vaak centraal staat in de meeste keuzeprocessen is: 'wat wil ik later worden?' en bij veel jongeren is dat letterlijk de vraag waar ze mee starten in hun keuzeproces. Maar hierdoor slaan ze soms de explorerende vragen over die gaan over hun kwaliteiten, voorkeuren en behoeften. Dit maakt tevens dat deze leerlingen zich maar beperkt verdiepen in de opties voor een studie of opleiding. Ze zijn vooral bezig zijn met een loopbaanperspectief op de lange termijn en de beroepspraktijk, terwijl die context tegelijkertijd nog heel abstract is, en ver weg als je in bijvoorbeeld de tweede klas zit. De keuze voor vakken, profielen, studies en beroepen lopen voor hen daarom door elkaar heen: als je een bepaald vak op school niet leuk vindt, valt het bijbehorende profiel af, en uiteindelijk ook de beroepen die bij dit profiel horen. Bij een helder en overzichtelijk keuzeproces horen volgens jongeren de volgende onderdelen die op maat en stapsgewijs ingezet moeten worden:

1. Passende hulp, ondersteuning en handvatten voor reflectie op de eigen capaciteiten
2. Passende informatie over welke stappen ze in hun keuzeproces (gaan) doorlopen, en wat ze kunnen verwachten aan ondersteuning en hulp vanuit de school
3. Passende informatie over beroepen (inclusief baankansen en baan zekerheid)

7.3.3 Adviezen van jongeren voor het LOB-aanbod op scholen

Het feit dat LOB op iedere school op een andere manier wordt aangepakt zorgt voor een diversiteit aan ervaringen met LOB. Met jongeren is gereflecteerd op deze ervaringen, en een rode draad gezocht in wat de kaders en randvoorwaarden zijn voor een succesvol en inclusief LOB-aanbod op school. Een deel van onderstaande adviezen is al aan bod gekomen in hoofdstuk 6, en hier worden ze nogmaals met nadruk weergegeven.

Adviezen voor een mentor/ decaan/ begeleidend docent:

6. Praat niet alleen over school en toekomstperspectieven, maar ook over wie de leerling is als persoon
7. Focus op het positieve, vertel ook hoe jij de leerling ziet
8. Onderzoek samen wat de leerling al weet, en wat hij of zij nog nodig heeft om een keus te maken
9. Check wat de leerling hier zelf in kan doen, en waar nog hulp bij nodig is (en maak hier afspraken over)
10. Blijf naast de leerling staan, en ondersteun waar nodig

Adviezen over LOB

- Zorg voor maatwerk: iedere jongere, en daarmee ieder keuzeproces, is anders

- Zorg voor een logische en gefaseerde opbouw van aanbod van LOB-activiteiten
- Bied ruimte én handvatten voor reflectie op eigen capaciteiten: dit kan in individuele gesprekken, maar ook in groepsgesprekken
- Bied handvatten voor de omgang met perspectieven en meningen van anderen
- Maak gebruik van activerende werkvormen
- Zorg voor een positieve stimulans om aan de slag te gaan met LOB
- Houd het praktisch: bedrijvenbezoeken, meeloop/ snuffelstages, presentaties van werknemers

7.4 Beschouwing van de onderzoekers

In dit onderzoek stonden perspectieven, meningen en wensen van jongeren met betrekking tot hun studiekeuzeproces centraal. Het resultaat laat zien hoe waardevol, rijk en wijs de inzichten van jongeren zijn, en hoe goed zij in staat zijn om aan te geven wat er nodig is om jongeren te ondersteunen in hun keuzeproces. Ook gaven jongeren zelf aan dat ze, door met ons te praten over hun keuzeproces, zelf ook nieuwe inzichten opdeden over zichzelf en hun behoeften. Wij adviseren professionals die zich bezig houden met LOB daarom om vooral het gesprek aan te (blijven) gaan met jongeren over hun eigen keuzeproces. Enerzijds is het voeren van een gesprek over het keuzeproces een oefening in reflectie, en leert de jongere door erover te praten, beter te reflecteren op eigen capaciteiten en wensen. Anderzijds biedt het de professional aanknopingspunten voor ondersteuning op maat. Want, zoals jongeren ons steeds op het hart hebben gedrukt: iedere jongere is anders en heeft andere behoeften. Het is belangrijk om oog te blijven houden voor deze behoeften en hierop te anticiperen.

Bijlage 1: Literatuurlijst

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469- 480.
- Aarts, N., Muijres, M., & Wijngaert van de L. (2014). Kiezen doe je niet alleen. Een literatuurstudie naar de rol van de sociale context bij studiekeuze onder jongeren. Enschede-Wageningen: Universiteit Twente/ Wageningen Universiteit.
- Biesta, G. (2010). Naar een pedagogiek van de toekomst: In de wereld komen en uniciteit. In H. Brouwers & T. Cappon (Reds.), *Kinderen zijn al Burgers* (pp. 57-68). Gorinchem, Nederland: Narratio.
- Bisschop, P., Bas ter Weel, Justus van Kesteren & Jelle Zwetsloot. (2020). De overgang van het mbo naar de arbeidsmarkt - SEO Economisch Onderzoek.
- Blaauw, R. (2016). Loopbaanoriëntatie (LOB) in het vmbo.
- Cörvers, F., Coenen, J., Heijke, H., & Montizaan, R. (2005). Het technisch beroepsonderwijs in het Technogebied Zuidoost-Nederland Spreiding, deelname en de aansluiting met de regionale arbeidsmarkt, Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, Universiteit Maastricht.
- De Koning, J., Gelderblom, A. & Gravesteijn, J. (2010). Techniek: Exact goed? Het keuzeproces van allochtone en autochtone leerlingen in het (V)MBO verklaard. Rotterdam: SEOR.
- Duriez, B., Giletta, M., Kuppens, P., & Vansteenkiste, M. (2013). Extrinsic relative to intrinsic goal pursuits and peer dynamics: Selection and influence processes among adolescents. *Journal of adolescence*, 36(5), 925-933.
- Fouarge, D., Künn, A. & Mommers, A. (2016). Studiekeuze en arbeidsmarkt: literatuurstudie. Maastricht: Research Centre for Education and the Labour Market.
- Fouarge, D., Künn-Nelen, A. & Punt, D. (2017). De rol van arbeidsmarktinformatie in de opleidingskeuze van mbo'ers. Maastricht: Research Centre for Education and the Labour Market.
- Gelderblom, A., De Koning, J. & Den Hartog, L. (2008). Allochtonen en keuze voor technische opleidingen: een onbenut potentieel. Rotterdam: SEOR.
- Germeijs, V., Verschueren, K., & Soenens, B. (2006). Indecisiveness and high school students' career decision-making process: Longitudinal associations and the mediational role of anxiety. *Journal of counseling psychology*, 53(4), 397.
- Inspectie van Onderwijs (2020). De Staat van het Onderwijs 2020. [Rapport De Staat van het Onderwijs 2020](#)
[Rapport | Inspectie van het onderwijs \(onderwijsinspectie.nl\)](#)
- Klooster, E, Koçak, S., & Day, M. (2016b). Mbo en de stagemarkt: Wat is de rol van discriminatie? Een verkenning onder studenten en onderwijsprofessionals. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

- Korpershoek, H., Karssen, M., Spijkerboer, A., Petit, R., & Hermans, A. (2022). Effectieve loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het vmbo: een overzichtsstudie van nationale en internationale literatuur. GION onderwijs/onderzoek.
- Kuijpers, M. en Meijers, F. (2009). Leeromgeving voor loopbaanleren Onderzoek naar relaties tussen de leeromgeving en loopbaancompetenties van vmbo en mbo leerlingen.
- Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of Adolescent Psychology* (pp.159-187). New York: Wiley.
- Meijers, F., Kuijpers, M. & Winters, A. (2010), *Leren kiezen / kiezen leren*, Een literatuurstudie, ECBO.
- Nelis, H. & van Sark, Y. (2010). Puberbrein binnenstebuiten. Wat beweegt jongeren van 10 tot 25 jaar? *19* 20, 151, 155.
- Oosterkamp, R. (2012). *En later word ik....? Een onderzoek naar het studiekeuzeprocés van VMBO leerlingen*. Masterscriptie Onderwijskunde. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Petit, R., Van Esch, W., Van der Meer, M., & Smulders, H. (2013). *Kansen en keuzes voor de toekomst. Routes in het onderwijs en naar de arbeidsmarkt van niet-westerse allochtonen*. ECBO.
- Tiemeijer, W.L. (2011). *Hoe mensen keuzes maken. De psychologie van het beslissen*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *science*, 185(4157), 1124-1131.
- Van Esch, W., Petit, R., Neuvel, J. & Karsten, S. (2011). *Sociaal kapitaal in het mbo: slagboom of hefboom? Onderzoek onder mbo'ers en docenten*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Van Esch, W., Petit, R., & Smit, F. (2011). *Nabij op afstand: ouders en het mbo*. ECBO.
- Van Lieshout, F. van, Jacobs, G en Cardiff, S. (2021) *Actieonderzoek. Principes en onderzoeksmethoden voor participatief veranderen*. Assen: Uitgeverij Koninklijke van Gorcum.
- Van Rooijen, M., de Winter-Koçak, S., Sondejker, F., & van der Hoff, M. (2019). *Programmeringsonderzoek vmbo-studiekeuzes en mbo-arbeidsmarkt voor jongeren met een migratieachtergrond*

Bijlage 2 Zoektermen

literatuuronderzoek

Onderstaand de zoektermen die in verschillende combinaties met elkaar zijn gebruikt in het literatuuronderzoek.

Profiel- en studiekeuzeprocessen van jongeren in het VMBO

Nederlandse zoektermen: VMBO; Studiekeuze profielkeuze; studiekeuzeprocess

Engelse zoektermen: Choosing career path; career orientation; adolescent career choices; Career Decision-Making Process; College-Choice Process;

LOB-begeleiding voor jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond

Nederlandse zoektermen: Loopbaanbegeleiding; jongeren met een migratie achtergrond; bi-culturele achtergrond.

Engelse zoekterm: Career counseling; career guidance; (non-Western) migrant Youth;

Factoren die bijdragen aan de verminderde kans op werk onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond in het beroepsonderwijs

Nederlandse zoektermen: Arbeidsmarkt; jongeren; adolescenten; migratieachtergrond; baankansen

Engelse zoektermen: Labour market; vocational education; vocational training.

Bewuste en onbewuste profiel- en studiekeuze van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond op het VMBO

Nederlandse zoektermen: Bewuste; onbewuste; keuzeprocessen; impliciet; expliciet;

Engelse zoektermen: Bewuste; onbewuste; keuzeprocessen; impliciet; expliciet;

Cultuur sensitiviteit in LOB

Nederlandse zoektermen: Culturele, sensitiviteit, Loopbaanbegeleiding,

Engelse zoektermen: Career Counseling; career guidance; Cultural sensitive,

Cultuur sensitiviteit in onderzoek

Nederlandse zoektermen: Culturele sensitiviteit; onderzoek

Engelse zoektermen: Cultural sensitive, research

Herenmarkt 93c
1013 EC Amsterdam
020-6263929
info@st-alexander.nl
st-alexander.nl